

Český jazyk a literatura s didaktikou
– okruhy ke státní zkoušce, Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
(Pro studenty s nástupem do studia do r. 2018)

Český jazyk (jazyková a komunikační výchova) a didaktika českého jazyka
– okruhy ke státní zkoušce, Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

(Pro studenty s nástupem do studia do r. 2018)

Kontaktní osoba za Katedru českého jazyka: Doc. PhDr. Eva Hájková, CSc.

Student/studentka volí jednu otázku ze skupiny otázek s kódem J a jednu otázku s kódem D.

První skupina otázek je zaměřena lingvisticky a předpokládá se, že student/studentka nabídne strukturu odpovědi komplexně pojaté problematiky otázkou vymezené. Podle pokynů zkoušejícího se pak věnuje vybrané problematice.

Druhá skupina otázek se věnuje didaktice jazykové a komunikační výchovy. Student/studentka může místo otázky s kódem D volit analýzu předložené didaktické situace, jejíž součástí budou odpovědi na dílčí otázky a úkoly z didaktické situace vyplývající. Student/studentka může při zodpovídání otázky využít své portfolio didaktických materiálů v tom smyslu, že jimi bude dokládat svá tvrzení, že je využije jako příkladů svých zobecnovaných závěrů.

Očekává se, že student/studentka předloží u státní závěrečné zkoušky seznam prostudované odborné literatury z českého jazyka a z didaktiky českého jazyka. Doporučená studijní literatura je uvedena u jednotlivých studijních předmětů, srov. SIS.

J1. Jazyk a jazykověda – rozvrstvení jazykovědy, jazykové roviny; norma, úzus a kodifikace; jazyková správnost a jazyková kultura; lingvistická terminologie.

J2. Český národní jazyk a jeho útvary; vývoj; vztah spisovného jazyka, dialektů a sociolektů.

J3. Mluvení: fyziologie a analýza. Mluvní orgány a jejich činnost; slyšení; hlasová hygiena.

J4. Systém a dělení českých hlásek.

J5. Zvukové prostředky souvislé řeči; výslovnostní styly; ortoepie a ortofonie.

J6. Grafický systém češtiny; hlavní principy, zásady a pravidla českého pravopisu.

J7. Slovní zásoba češtiny a její popis. Významové vztahy; obohacování slovní zásoby; jazykové slovníky.

J8. Tvoření slov v češtině. Pojmenování motivovaná a nemotivovaná; slovotvorné procesy, slovotvorné kategorie, slovotvorné typy.

J9. Slovo– jeho zvuková, grafická a významová stránka. Kritéria třídění slov, slovnědruhová příslušnost a její změny, větněčlenská platnost slovních druhů.

J10. Substantiva, jejich mluvnické a významové kategorie, tvarová soustava, problematika pádu.

J11. Adjektiva, jejich mluvnické a významové kategorie, tvarová soustava, problematika pádu.

J12. Zájmena, jejich třídění, deklinační typy skloňovaných zájmen.

J13. Číslovky, jejich vymezení a komplexní slovnědruhá charakteristika, klasifikace číslovek, jejich mluvnické významy a tvarová soustava, složené číslovkové výrazy a pád počítaného předmětu.

J14. Sloveso – významové třídění sloves, gramatické kategorie slovesné.

J15. Tvarová soustava českého slovesa.

J16. Příslowce – komplexní charakteristika slovního druhu a jeho postavení mezi ostatními slovními druhy, třídění příslovčí, tvoření příslovčí, příslovečné výrazy.

J17. Neohebné slovní druhy – jejich vymezení, charakteristika a vnitřní klasifikace, funkce.

J18. Pojetí skladby. Věta a výpověď. Gramatický větný vzorec. Věty podle postoje mluvčího ke skutečnosti a teorie promluvočných aktů.

J19. Syntaktické vztahy a způsoby jejich vyjadřování. Skladební dvojice a slova, která do nich nevstupují.

J20. Valence. Základové a nezákladové větné členy.

J21. Podměťová a přísudková část věty, základ podmětu, základ přísudku. Bezpodměťové větné struktury. Větné ekvivalenty.

J22. Zvláštnosti a nepravidelnosti ve větných strukturách.

J23. Souvětí souřadné, podřadné a složité. Způsoby klasifikace vedlejších vět. Nepravé věty vedlejší.

J24. Slohotvorní činitelé.

J25. Stylové oblasti a funkční styly.

J26. Slohové postupy a slohové útvary.

J27. Stylistika jazykových prostředků.

J28. Kompozice jazykového projevu.

D1. Specifikum vztahu lingvistiky a didaktiky českého jazyka pro 1. stupeň ZŠ, organizace jazykového vyučování, specifikum vyučovací hodiny českého jazyka.

D2. Hlavní úkoly, cíl a současné pojetí vyučování českého jazyka na 1. stupni ZŠ, konfrontace názorů na jazykové vzdělávání a jazykovou výchovu.

D3. Postavení českého jazyka v RVP, způsoby realizace mezipředmětových vztahů (český jazyk a ostatní předměty).

D4. Charakteristika 3 učebnicových řad pro český jazyk a zhodnocení jejich kladů a záporů.

D5. Učební pomůcky pro vyučování českému jazyku na 1. stupni ZŠ, práce s dětskými časopisy a knihami pro děti a mládež.

D6. Expoziční vyučovací metody. Klady a zápory induktivní a deduktivní metody výkladu mluvnického učiva. Metoda prodlouženého výkladu. Řízený rozhovor.

D7. Motivační a evokační metody ve vyučování gramatiky. Kreativní jazykové metody (modelování textu, jazykové hry atd.).

D8. Jazyková cvičení v hodinách češtiny – jejich třídění, využití, uplatnění logicko-myšlenkových operací v nich.

D9. Funkční zvukové prostředky mluvené řeči v učivu 1. stupně ZŠ, péče o zvukovou stránku žákova vyjadřování.

D10. Metodické dělení pravopisných jevů. Jevy pravopisu lexikálního a jejich postavení v systému učiva českého jazyka na 1. stupni ZŠ.

D11. Jevy pravopisu tvaroslovného a skladebného, metodika jejich vyvozování a upevňování na 1. stupni ZŠ.

D12. Stavba slova. Morfematická a slovtvorná analýza na 1. stupni ZŠ.

D13. Metodické postupy při probírání významových vztahů mezi slovy. Prostředky rozvoje vyjadřování žáků na 1. stupni ZŠ.

D14. Didaktická problematika slovních druhů – jejich vyvozování, třídění a systemizace v učivu na 1. stupni ZŠ.

D15. Didaktická problematika jmenných kategorií na 1. stupni ZŠ.

D16. Osvojování slovesných kategorií na 1. stupni ZŠ.

D17. Substantiva v systému učiva na 1. stupni ZŠ.

D18. Adjektiva v systému učiva na 1. stupni ZŠ.

D19. Didaktická problematika zájmen na 1. stupni ZŠ.

D20. Sloveso – jeho tvary a významy v učivu 1. stupně ZŠ.

D21. Didaktická problematika číslovek na 1. stupni ZŠ.

D22. Neohebné slovní druhy v učivu českého jazyka na 1. stupni ZŠ.

D23. Syntaktické vztahy a skladební dvojice v učivu češtiny na 1. stupni ZŠ.

D24. Didaktická problematika souvětí na 1. stupni ZŠ, jeho identifikace a tvorba, větné vzorce.

D25. Základní větné členy v učivu českého jazyka na 1. stupni ZŠ.

D26. Řeč přímá a nepřímá v učivu českého jazyka na 1. stupni ZŠ.

D27. Metody práce učitele ve slohové výuce na 1. stupni ZŠ, práce s nejdůležitějšími probranými útvary.

- D28. Produktivní komunikační činnosti na 1. stupni ZŠ.**
- D29. Receptivní komunikační činnosti na 1. stupni ZŠ.**
- D30. Práce s informací v hodinách češtiny na 1. stupni ZŠ.**
- D31. Práce s chybou, hodnocení, reflexe a sebereflexe v hodinách češtiny na 1. stupni ZŠ.**
- D32. Žák s poruchami učení a práce s ním v hodinách češtiny v běžné třídě na 1. stupni ZŠ.**
- D33. Integrovaný žák a práce s ním v hodinách češtiny v běžné třídě na 1. stupni ZŠ.**
- D34. Žák cizinec v hodinách češtiny na 1. stupni ZŠ.**
- D35. Mediální výchova na 1. stupni ZŠ.**

Rámcové požadavky k výkonu studenta u státní zkoušky z české literatury s didaktikou Učitelství pro I. stupeň ZŠ

Pro studenty, kteří nastoupili do studia do r. 2018, požadavky platné od akademického roku 2022/2023.

Kontaktní osoba k požadavkům SZ z české literatury Učitelství pro I. stupeň ZŠ: Katedra české literatury, PhDr. Veronika Laufková, Ph.D. (email: veronika.laufkova@pedf.cuni.cz).

Zásady

Posuzuje se:

- úroveň literárně teoretických, historických a didaktických znalostí spojená s dovedností využívat jich k hlubšímu porozumění literárnímu dílu i ke kultivované, zajímavé a smysluplné komunikaci o literárních textech blízkých dětem a mládeži;
- úroveň uvažování o úloze literární výchovy;
- obeznámenost s cíli literární výchovy a schopnost je vymezovat a pojmenovat;
- přípravenost naplňovat tyto cíle v konkrétní práci s textem a s žáky;
- přípravenost k rozvoji a propojování dovedností čtení elementárního s čtením pro zážitek a informaci; dovednost reflektovat zkušenosti z praxe i vlastní školní docházky,
- orientace v literatuře pro děti a mládež, který je doložen i reprezentativním seznamem literatury pro děti a mládež.

Podpůrné portfolio s vybranými ukázkami

Student/ka si může na státní zkoušku z literární části přinést **podpůrné portfolio, které bude obsahovat 8 úryvků z literatury pro děti a mládež** (min. 1 text musí být poezie) – volí buď z nabídky ze zveřejněného seznamu ukázek níže, nebo úryvky dle vlastního uvážení, ale jejich kvalita je plně v odpovědnosti studenta (i ta se stává předmětem státní zkoušky). **Požadujeme, aby všechna literární díla, z níž pochází úryvky v portfolio, student/ka znal/a jako celek** – tj. aby dokázal/a postihnout např. změny vypravěčské perspektivy, vývoj postav/y, práci s tempem vyprávěním, časoprostorem literárního díla, motivickou výstavbou celého díla apod.

Podpůrné portfolio může obsahovat:

- zveřejněné úryvky ze seznamu (viz dále) či vlastní úryvky z děl literatury a pro děti (v takovém případě student předloží úryvky ve dvou vyhotoveních – pro sebe i pro komisi) – očíslované;
- didaktický potenciál vybraných úryvků s oporou v teorii;
- přípravy plánů výuky (pro žáky mladšího školního věku) s vybraným úryvkem textu literatury pro děti a mládež;
- v případě, že byla daná lekce odučena, je možné přiložit důkazy o (na)učení, pracovní listy žáků a další relevantní dokumenty, reflexi lekce;
- seznam prostudované literatury pro děti a mládež.

Zadání otázky

Student/ka si losuje číslo, na jehož základě mu zkoušející vybere daný úryvek z portfolia. Pokud student/ka nepřinese podpůrné portfolio, losuje si jeden ze zveřejněných textů.

U každého úryvku student/ka postihne didaktický potenciál vybraného úryvku s oporou v teorii (viz 1. část SZ: Didaktický potenciál textu s oporou v teorii, s oporou o znalosti celého literárního díla a znalosti z literární teorie, literární historie, literatury pro děti, didaktiky literární výchovy a rozvoje čtenářství apod.) a následně k tomuto úryvku navrhne plán vyučovací hodiny (viz 2. část SZ: Příprava plánu výuky s vybraným úryvkem textu LPDM).

Seznam prostudované literatury pro děti a mládež

Je třeba předložit reprezentativní seznam četby z české a překladové literatury pro děti a mládež (dále „LPDM“).

Seznam musí obsahovat **minimálně 40 literárních děl**, která dokážete stručným a výstižným způsobem celkově charakterizovat (zařazení do žánrového kontextu, o čem a jak dílo promlouvá). Očekává se, že jste schopni o dílech uvedených v seznamu hovořit ze všech výše uvedených hledisek odborných i didaktických. Volit můžete i ze seznamu státnicových textů – viz dále.

Postihnout byste měli minimálně 8 různých kategorií, maximálně 4 knihy od jednoho autora v seznamu.

Kategorie:

- 1) Pohádky nejrůznějších národů a kontinentů a pohádkové “klasiky”
- 2) Autorské pohádky – čeští autoři (70. léta 19. století – 50. léta 20. století)
- 3) Autorské pohádky 20. století – čeští autoři (60. léta – současnost)
- 4) Autorské pohádky – světoví autoři
- 5) Báje a pověsti
- 6) Obraznost v poezii pro děti
- 7) Jazykové hříčky, nonsens
- 8) Próza s dětským hrdinou – čeští autoři
- 9) Próza s dětským hrdinou – světoví autoři
- 10) Naučné knihy pro děti
- 11) Fantasy a sci-fi
- 12) Komiksy a obrazové knihy

Knihy by měly být určeny pro děti mladšího školního věku (prvostupňové čtenáře) na různé úrovni čtení a také rozmanitých zálib. Alespoň osm knih by mělo být vydáno poprvé po roce 2000.

Jednotlivé tituly přesně citujte (www.citace.com).

1. část SZ: Didaktický potenciál textu s oporou v teorii

V první části státní zkoušky prokazujete, že jste schopni **postihnout didaktický potenciál textu, s oporou v literární teorii, event. literární historii, genologii a vývojových specifikách žáků mladšího školního věku** (viz seznam na následující straně, pokud obsahuje číslo otázky více textů, vybíráte si dle Vaší preference ten, který budete chtít komentovat a připravovat na něj vyučovací lekci; můžete jich také využít více, pokud budete chtít například porovnat postavy, jazykové prostředky aj.), a to na základě těchto kritérií:

Kritérium	Splnění daného kritéria
1. Téma Situace Atmosféra	Stručně shrnete, co ukázka říká; u prózy uvedete vypravěče, postavy, děj, časoprostor. U lyrické básně postihnete situaci, atmosféru a zachycené pocity. Výstižně okomentujete, jak zapadá do kontextu ostatního děje/ ostatních textů ve sbírce.
2. Jazykové prostředky Kompozice, motivická výstavba textu	Vystihnete a pojmenujete, které rozmanité jazykové prostředky autor používá, aby vyjádřil/umocnil své sdělení. Doložíte je příklady z ukázky. Vyjádříte se výstižně o kompozici knihy jako celku, pojednáte o motivické výstavbě textu.
3. Hlavní myšlenka Autorský záměr Velký prožitek	Vystihnete, co znamená to, co ukázka říká. U prózy či epické básně vystihnete hlavní myšlenku ukázky a její autorský záměr. U lyrické básně vystihnete velký prožitek, který je v ní zachycen, a stanovisko básníka. Obojí výstižně okomentujete, doložíte příklady z ukázky.

Zamýšlíte se dále nad otázkami:

- *Proč je cenné, že text existuje, jaké je jeho poselství?*
- *Čím je obsah zajímavý – koho by mohl zaujmout?*
- *Čím je zpracování textu zajímavé, má cenu si ho povšimnout? Postavy, motivy, vypravěčská perspektiva, jazykové prostředky, popis prostoru, práci s časem aj.? U literární teorie nás zajímá zejména funkce daných prostředků, např. Proč v nás báseň vyvolává tyto emoce? Jak to autor udělal, že s postavou soucítíme? apod.*
- *Jak souvisí zvolený formát či jazyk textu s jeho obsahem?*
- *Kterým klíčovým místům musí žák porozumět, aby text dobře pochopil?*

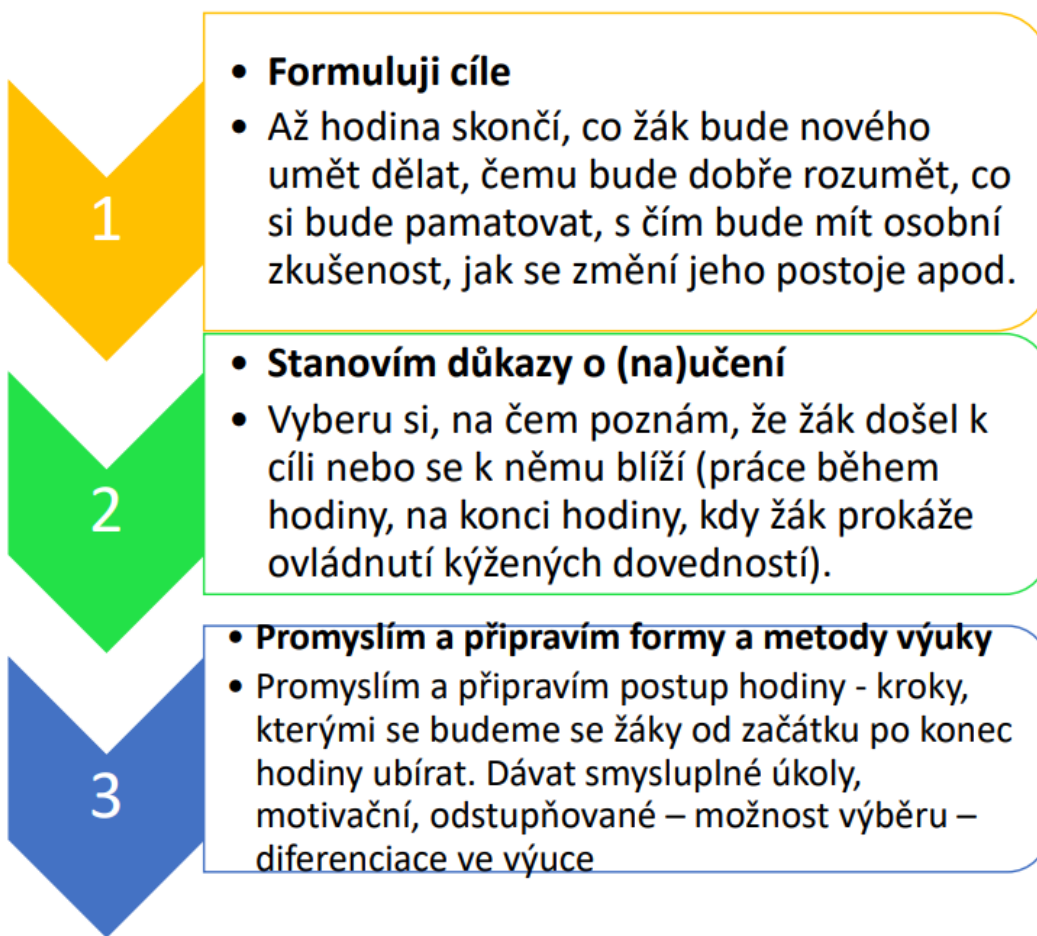

2. část SZ: Příprava plánu výuky s vybraným úryvkem textu LPDM

Cílem této části SZ je aplikovat teoretické poznatky při návrhu plánu vyučovací hodiny na vybraném úryvku – u kterého jste v první části vystihli didaktický potenciál textu s oporou v teorii. Postupujte podle kroků plánování pozpátku v daném pořadí:

1. výběr ročníku – pro které by byl výchozí text vhodný,
1. cíle,
2. důkazy o (na)učení,
3. činnosti v hodině (vhodné formy a metody výuky s ohledem na cíl a skupinu žáků). Při návrhu činností věnujte pozornost aktivnímu učení (všech) žáků.

Plánování výuky pozpátku (od cílů)

Učební činnosti žáků a jejich hodnocení jsou vzájemně propojené.

Kritéria pro plán vyučovací hodiny:

1. Stanovil/a jsem si jasné a dosažitelné cíle výuky vzhledem k věku žáků a s respektem k didaktickému potenciálu vylosovaného textu.
2. Stanovil/a jsem vhodné důkazy o (na)učení.
3. Formy a metody výuky odpovídají stanoveným cílům.
4. Po celou dobu státní zkoušky se se vyjadřuji náležitě vzhledem ke komunikační situaci, používám kultivovaný jazyk, vhodnou terminologii, můj projev je bez výplňkových slov.

Přehled textů

1. FISCHEROVÁ, Daniela. *Milion melounů – Mlhavá báseň o plchovi*
2. FISCHEROVÁ, Daniela. *Milion melounů – Naopak + HOŘEC, Jaromír. Popletená říše*
3. SKÁCEL, Jan (*Velbloud*) + FISCHEROVÁ, Daniela. *Tetovaná teta – Velbloud*
4. ŠRUT, Pavel. *Hlemýžď Čilišnek*
5. SILVERSTEIN, Shel. *Jen jestli si nevynejšíš – Bordelář*
6. MALÝ, Radek. *Listonoš vítr*
7. KRÁL, Robin. *Vynalezárium*
8. WOOLLARD, Elli. *Ezop o zvířátkách – Dva poutníci a medvěd*
9. BARTOŠ, František, HRUBÍN, František. *O veliké řepě*
10. NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky – Pohádka o sprše*
11. LOBEL, Arnold. *Pan Sova – Slzičkový čaj*
12. LOBEL, Arnold. *Pan Sova – Měsíc*
13. ENDE, Michael. *Nekonečný příběh*
14. PALACIO, Raquel. *(Ne)obyčejný kluk*
15. MOURLEVAT, Jean-Claude. *Jefferson*
16. DVOŘÁK, Jiří. *Rostlinopis – Kaktus*
17. DVOŘÁK, Jiří. *Rostlinopis – Hrách*
18. LINDGRENOVÁ, A. *Bratři Lví srdce*
19. BRUKNER, J. *Usínání + SKÁCEL, J. Uspávání se sněhem a krásnou paní*
20. SÍS, Petr. *Zed'. Jak jsem vyrůstal za železnou oponou*
21. TRNKA, Jiří. *Zahrada*
22. VOKOLEK, Vladimír. *Lidské klubíčko*
23. NILSSON, F. *Gorila a já*
24. RICHARD, Udo. *Indiánské příběhy.*
25. ŽÁČEK, Jiří; SKÁCEL, Jan; FRYNTA, Emanuel. *Podzim*
26. PATERSON, Katherine. *Most do země Terabithia*
27. SLABÝ, Zdeněk Karel. *Nedokončené pohádky*
28. FRYNTA, Emanuel. *Písničky bez muziky – Angličané*
29. MRÁZKOVÁ, Daisy. *Haló, Jácičku*
30. DAHL, Roald. *Matylida*
31. BORKOVEC, Petr. *Věci, které ztrácíme*
32. DAUVILLIER, Loc. *Dítě s hvězdičkou*

1

**Mlhavá báseň
o plchovi...
nebo možná ne**

Mlha leží na nábřeží,
mlha mlží kolem věží...
A z těch hustých mlh
vynořil se plch.

Byl to plch, či nebyl? Kdoví...
Píšu vůbec o plchovi?
Třeba to byl plž!

V mlze rozeznáš to stěží.
V básni na tom nezáleží.
Tak budu psát o plžovi!
Jen si, mlho, mlž!

(FISCHEROVÁ, D. Milion melounů – Mlhavá báseň o plchovi. Ilustrovala Irena ŠAFRÁNKOVÁ.)

2

Naopak

Tik a tak, je to tak!
Hodiny jdou naopak.

Dnes je čtvrtek, zítra středa.
Zítra narodí se děda.
Ale za šedesát let
- to mu bude asi pět -
bude žvatlat jako děčko.

A to ještě není všecko!
Z babiček zas budou holky,
půjdou do mateřské školky,
pak z nich budou malinká
ukřičená miminka...

Tik a tak, tik a tak!
Ale co se stane pak?

(Fischerová, D. Million melounů – Naopak. Ilustrovala Irena ŠAFRÁNKOVÁ.)

Popletená říše

Děšť tam padal vzhůru,
mráz tam lidi hřál.
Kdo spal, ten byl vzhůru,
pravdomluvný lhal.

Myš honila kočky,
z jablek rostl květ,
v létě byly vložky,
hořce chutnal med.

Oheň hasil vodu,
lva vystrašil zajíc,
rád byl, kdo měl škodu,
hlad měl, kdo jed' krajíc.

V popletené říši Ešír
kos je sok a kal je lak,
dálku zvažíš, vodu změříš –
všechno je tam naopak.

(Hořec, J. Popletená říše)

In: ŠRÁMEK, Petr. *Nebe - peklo - ráj: tyglík české poezie pro děti 20. století.*

Ilustrovala Alžběta SKÁLOVÁ, ilustrovala Alžběta ZEMANOVÁ, ilustroval Radana PŘENOSILOVÁ.

3

(FISCHEROVÁ, D. Tetovaná teta – Velbloud.
Ilustroval Jaromír PLACHÝ)

Jan Skácel (Naděje s bukovými
křídly): Chyba broskví

velbloud je bloud jenž bloudí

tam kde je nouze o jabloně

pro velbloud'átko hledá žízeň

hedvábnou hlavu k zemi kloně

Velbloud pořád chodí,

kde je málo vody.

Hledá v poušti vodu,

aby byly hody.

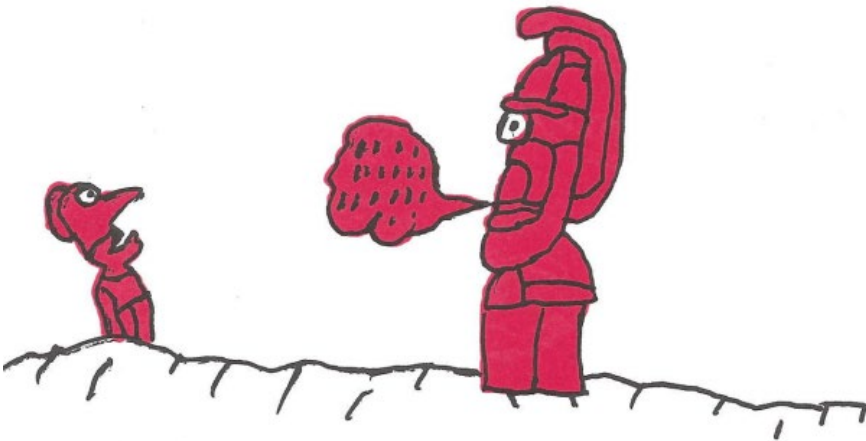

4

Kdo tu knihu ukradne,
toho kašel popadne,
a dokud ji nevrátí,
bude muset kašlati.

Tak je to, a ne že ne!
Všude ho šnek dožene.
Vždyť můj hlemýžď – čili šnek –
po necestách veze vlek.

Vypravil se do světa,
a protože nespěchá,
to, co jiný nevidí,
Čilišneka udiví...

tetina maxi sukně

Když tetička pospíchá,
její sukně zavzdychá
a plazí se po podlaze,
po síni

i

..... po
..... schodech,
..... až popa-
..... popadá
..... dech.

(ŠRUT, P. Hlemýžď Čilišnek. Ilustroval Jiří ŠALAMOUN)

stěhovavá myš

Enyky benyky
basta fidli
u nás bydlí
myš pod židlí.
Enyky benyky
láry fáry
stěhuje se
do almary.

Přemlouvá ji horem dolem
naše kočka sladce.
Myš v almaře bydlí s molem,
přiletěl až z Hradce.

Enyky benyky
elce pelce
utekla mu
do kredence.
Elce pelce
v kredenci
žije s dvěma
mravenci.

Žije s nimi na hromádce,
na hromádce cukru,
je jí blaze, je jí sladce,
vrká cukrů cukrů.

(ŠRUT, P. Hlemýžď Čilišnek. Ilustroval Jiří ŠALAMOUN)

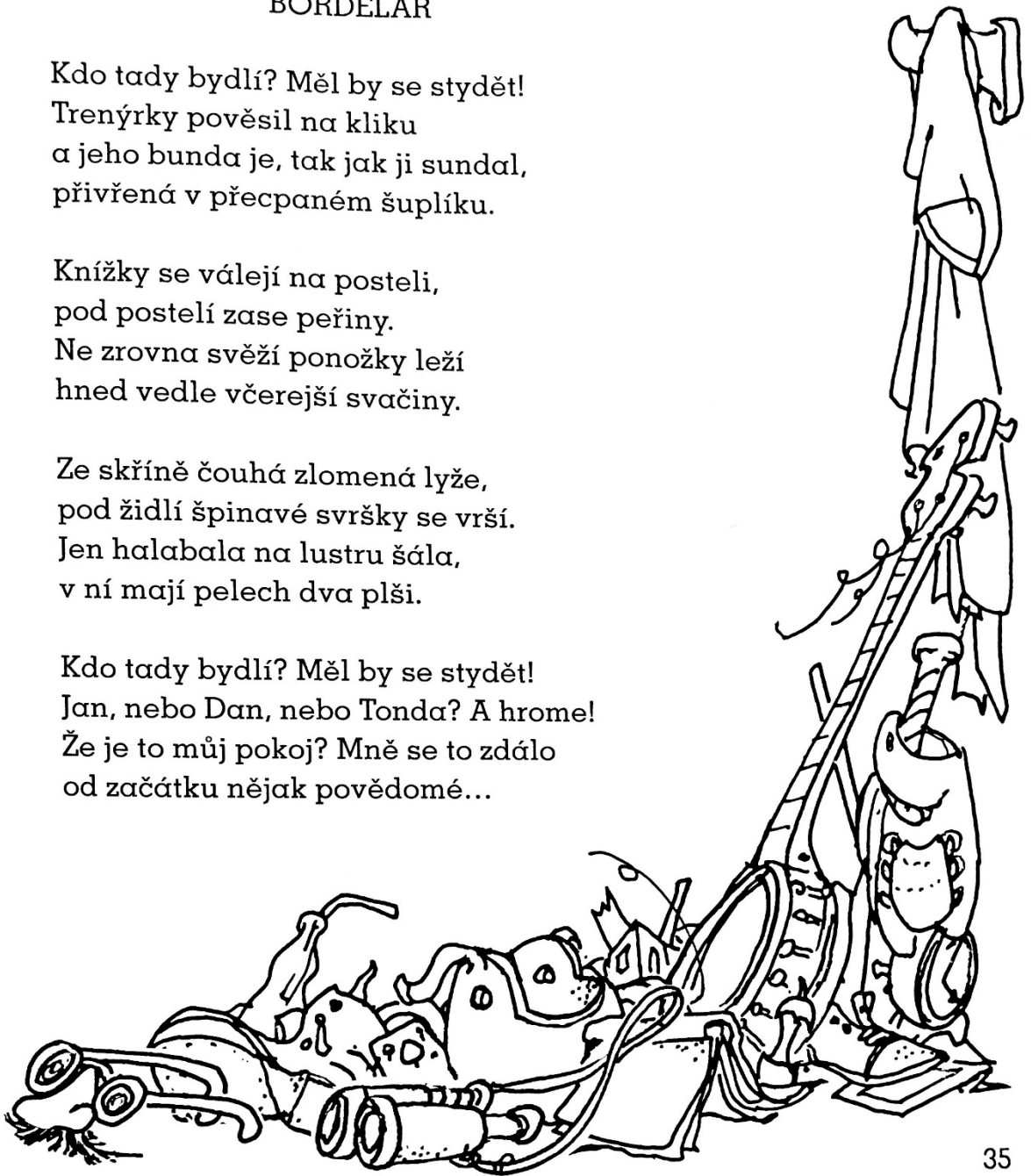
BORDELÁŘ

Kdo tady bydlí? Měl by se stydět!
Trenýrky pověsil na kliku
a jeho bunda je, tak jak ji sundal,
přivřená v přečpaném šuplíku.

Knížky se válejí na posteli,
pod postelí zase peřiny.
Ne zrovna svěží ponožky leží
hned vedle včerejší svačiny.

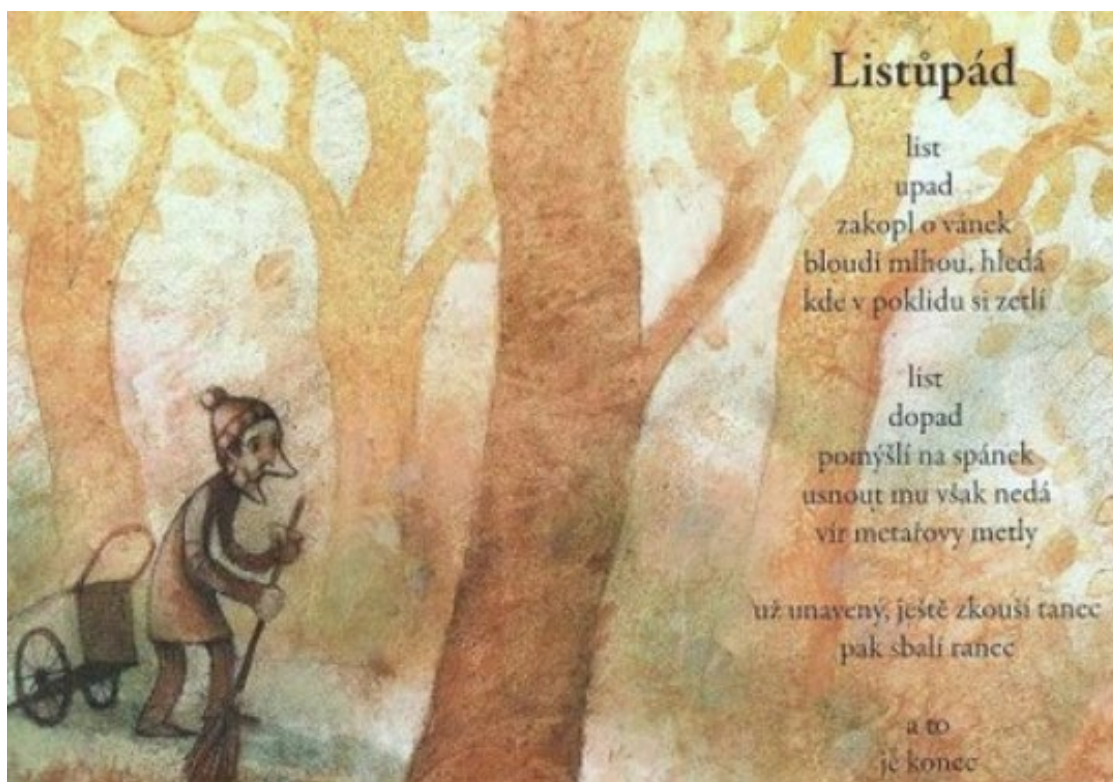
Ze skříně čouhá zlomená lyže,
pod židlí špinavé svršky se vrší.
Jen halabala na lustru šála,
v ní mají pelech dva plši.

Kdo tady bydlí? Měl by se stydět!
Jan, nebo Dan, nebo Tonda? A hrome!
Že je to můj pokoj? Mně se to zdálo
od začátku nějak povědomé...

6

(MALÝ, R. Listonoš vítr. Ilustroval Pavel ČECH)

Okno do zahrady

Mám do zahrady otevřené okno,
pod oknem stůl a na stole pár knížek.
Když venku prší, tak ty knížky moknou,
když venku sněží, padá na ně snížek.

Ty knížky raší,
ty knížky klíčí,
už na nich bují lupení

a to mě straší,
a to mě ničí
a nemám s nimi strpení.

Ostříhat listy? Ale ne.
Tak zlé to přece není.
Jenom je nemám přečtené,
mám strach, že zakoření.

Listonoš vítr nemá danou
pracovní dobu ani plat.
Kdy chce, si řekne na shledanou,
do vlažných kamen půjde spát.

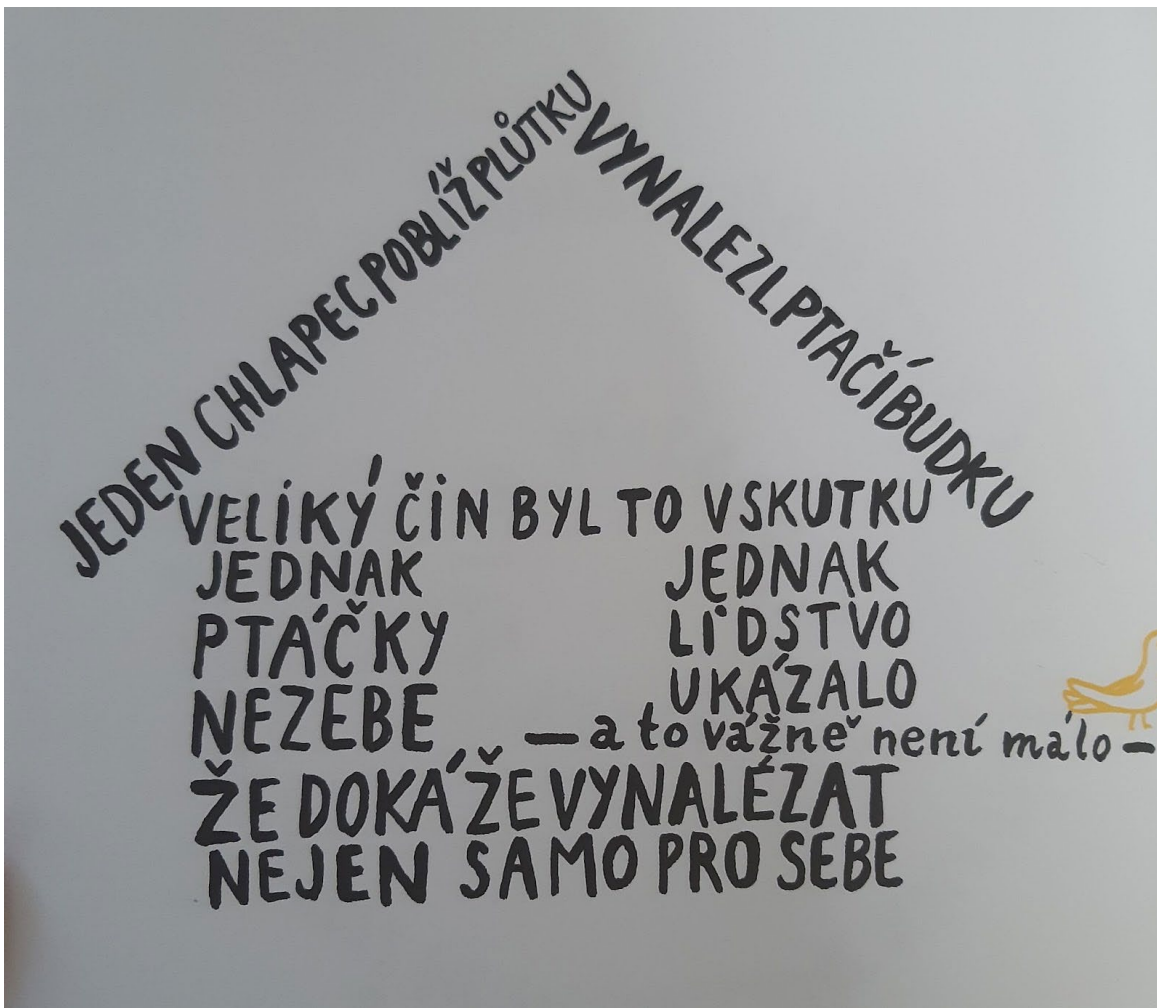
Když Měsíc spěchá nad krajinou
jak zloděj, rychle, potají,
básníci pijí potmě víno
a špačci víno zobají.

(MALÝ, R. Listonoš vítr.
Ilustroval Pavel Čech)

7

(KRÁL, Robin. Vynalezárium – Kaligram. Ilustrovala Jana HRUŠKOVÁ)

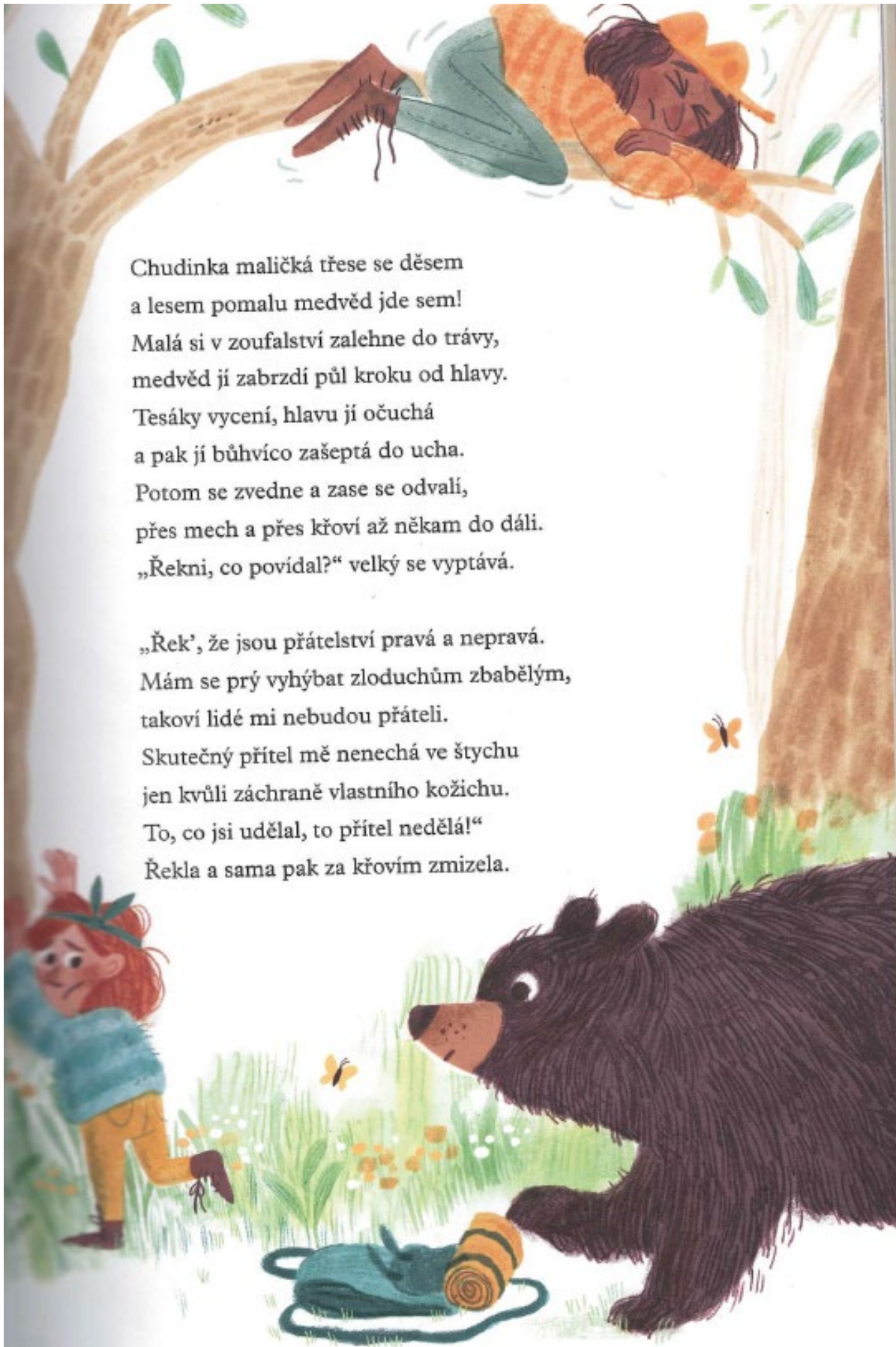
Dva poutníci a medvěd

Kdysi dávno, kdesi v dáli
lesem spolu cestovali
dva veselí přátelé.
On byl velký, ona malá,
jak jim cesta ubíhala,
zpívali si vesele:
„To se máme, že se máme,
za přátelství život dáme!
Jedna menší, druhý větší,
pomůžem si v nebezpečí... ííí!“

Co to tu dupe a funí a šramotí?
Co láme větvičky v křoví tam naproti?
Malá to zespoda pohledem nezjistí.
„Koukni se, příteli, ty vidíš přes listí.“
Velký se podívá a vidí MEDVĚDA!
Hned šplhá po stromě tak rychle, jak se dá.
„Jéé,“ křičí maličká, „pomoz mi taky tam,
větvě jsou vysoko, jakpak tam vyšplhám?
Jedna menší, druhý větší,
pomůžem si v nebezpečí!!!“
„Nezlob se,“ veliký ze sebe vypraví,
„dolů už nelezu, tady jde o zdraví!“

Chudinka maličká třese se děsem
a lesem pomalu medvěd jde sem!
Malá si v zoufalství zalehne do trávy,
medvěd jí zabrzdí půl kroku od hlavy.
Tesáky vycení, hlavu jí očuchá
a pak jí bůhvíco zašeptá do ucha.
Potom se zvedne a zase se odvalí,
přes mech a přes křoví až někam do dáli.
„Řekni, co povídal?“ velký se vyptává.

„Řek’, že jsou přátelství pravá a nepravá.
Mám se prý vyhýbat zloduchům zbabělým,
takoví lidé mi nebudou přáteli.
Skutečný přítel mě nenechá ve štychu
jen kvůli záchraně vlastního kožichu.
To, co jsi udělal, to přítel nedělá!“
Řekla a sama pak za křovím zmizela.

(WOOLLARD, E. Ezop o zvířátkách. Přeložil Robin KRÁL, ilustroval Marta ALTÉS)

9

Dědeček zasadil řepu. Vyrostla řepa velká, převeliká.

Dědeček chtěl řepu ze země vytáhnout. Táhl, táhl, ale řepu nevytáhl.

Zavolal na babičku: „Babičko, babičko, prosím pomoz mi vytáhnout řepu.“

Babička přišla, aby dědečkovi pomohla. Babička chytila dědečka, dědeček chytil řepu. Táhli, táhli, ale řepu nevytáhli. Zavolali na vnučku: „Vnučko, vnučko, prosím pomoz nám vytáhnout řepu.“

Vnučka přišla, aby dědečkovi a babičce pomohla. Vnučka chytila babičku, babička chytila dědečka, dědeček chytil řepu. Táhli, táhli, ale řepu nevytáhli. Zavolali na pejska: „Pejsku, pejsku, prosím pomoz nám vytáhnout řepu.“

Pejsek přiběhl, aby jim pomohl. Pejsek chytil vnučku. Vnučka chytila babičku, babička chytila dědečka, dědeček chytil řepu. Táhli, táhli, ale řepu nevytáhli. Zavolali na kočičku: „Kočičko, kočičko, prosím pomoz nám vytáhnout řepu.“

Kočička přiběhla, aby jim pomohla. Kočička chytila pejska. Pejsek chytil vnučku. Vnučka chytila babičku, babička chytila dědečka, dědeček chytil řepu. Táhli, táhli, ale řepu nevytáhli.

Zavolali na myšku: „Myško, myško, prosím pomoz nám vytáhnout řepu.“ Myška přiběhla, aby jim pomohla.

Myška chytila kočku, kočka chytila pejska, pejsek chytil vnučku, vnučka chytila babičku, babička chytila dědečka, dědeček chytil řepu. Táhli, táhli, až řepu vytáhli!

A byla to řepa veliká, převeliká. Donesli pak řepu domů. Doma ji společně uvařili a snědli. A jestli ji nesnědli, jedí ji tam ještě dnes.

(BARTOŠ, F. O veliké řepě. upraveno Hanou Zobáčovou, Pasparta, 2015)

Dědek řepu zasadil,
u pole se posadil,
čekal, čekal,
mráz ho lekal,
sluníčka se bál,
dešti jenom lál.
Bez večeře, bez oběda
čeká dědeček,
najednou se hlína zvedá,
roste kopeček.

"Bábo, roste řepa!"
"Prosím tě, co vidíš!"
"Bábo, což jsi slepá?"
"Dědku, ty mě šidíš!"
Zavolali vnučku,
vnučka pejska,

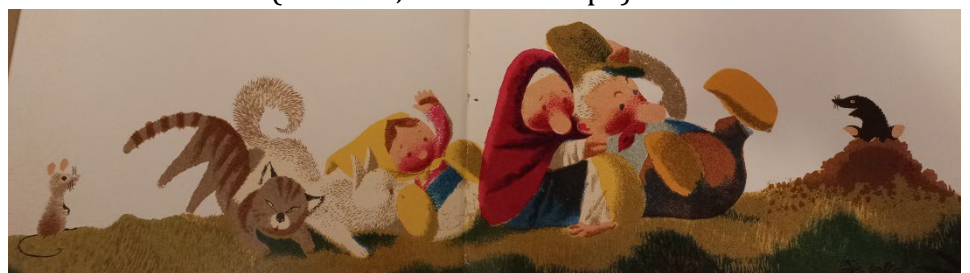
pejsek kočku,
kočka myš.

Chytli se a čekají,
šepty, šepťy šeptají -
neslyšíš?

Myšce byla dlouhá chvíle,
hopsala si rozpustile,
trhla kočkou,
kočka pejskem,
pejsek vnučkou,
vnučka bábou,
bába dědkem -
dědek prázdné ruce měl,
nikoho se nedržel,
udělali bác...

Kopeček se ještě chvěje,
jak se pod ním krtek směje.

(HRUBÍN, F. O veliké řepě)

10

Pohádka o sprše

je

když se zvířata promění.

Po maškarním plese šla zvířata v maskách do sprchy v pořadí: Ostrochod, Mravkostaj, Ptakohlav, Velrožec, Hranolev, Lenorep, Smrtipysk a Nosobloud, a takto si spolu spiklenecky povídala: „Poslyš, Ostrochode,“ řekl Mravkostaj, „ty to nemáš špatné, vidíš všechno vzhůru nohama a ještě nemusíš nikam spěchat.“ „To se teda pleteš, Mravkostaji,“ odpověděl Ostrochod, „taky si někdy pěkně zaručuji, pro tebe jistě není takový problém to své tělíčko někam schovat...“ „Ty, Ptakohlave,“ rozčiloval se Velrožec, „já už se pomalu neunesu, tobě stačí jen tak ledabyle mávat křidélky a ještě si drze sedneš na můj nos!“ „Nemysli si, Velrožče,“ zasmál se Ptakohlav, „ty si taky užíváš řeky, která tě nadnáší a nic po tobě nechce. Tebe zas hned tak něco neodfoukne...“ „Hranolve,“ obdivně skuhral Lenorep, „proplouváš pískem, jako by to byla voda, zdaleka nejsem tak rychlý jako ty.“ „Hohó,“ zasmál se Hranolev, „ale krunýř mi nepůjčíš, jsi v něm jako v pevnosti, kdežto já se musím pořád skrývat...“ „Smrtipysku,“ posmíval se Nosobloud, „kdes přišel k té parádě, ani ta maska tě nezachrání!“ „Moc se nesměj, Nosobloude,“ opáčil Smrtipysk, „ty jsi to s tím hrbem taky zrovna nevyhrál... a nezávážej, když mluvíš...“ To už se ale všichni koupali, stříbrný vodopád se třásl o skálu, voda rozpouštěla jejich masky a v drobných kapičkách leskla se duha. Uhodnete, jaká zvířata vylezla ze sprchy?

(NIKL, P. Lingvistické pohádky – Pohádka o sprše)

11

Slzičkový čaj

Pan Sova si vzal z almárky sklenici na vodu.
„Dnes večer si uvařím slzičkový čaj,“ těšil se.
Dal si konvici do klína a řekl: „Dobrá, hned se dáme do práce.“
Seděl tiše a zamyšleně. Myslel na samé velice smutné věci.
„Židle si zlámala nožičku,“ řekl pan Sova nešťastně. A v očích se mu objevily slzy.
„Je písnička, kterou si nikdo nezaspívá, protože všichni zapomněli její slova.“ Při tom pomyšlení mu bylo do pláče. Veliká slza se skutálela a dopadla na dno konvice.
„Lžice zapadla za kamna a už ji nikdy nikdo nenajde,“ hořekoval pan Sova. A slzy do konvice se jen hrnuly.
„Je knížka, která se nedá číst, protože z ní někdo vytrhal pár stránek,“ popotáhl pan Sova.
„Jsou hodiny, které stojí a marně čekají na někoho, kdo je natáhne.“
Pan Sova se rozbřečel. Slza za slzou kapala do konvice. „Kolik krásných východů slunce lidé neviděli, protože spali,“ naříkal.
Pak si představil šťouchané brambory opuštěné na talíři, protože na ně nikdo neměl chuť. A tužtičku tak krátkou, že už s ní nejde psát...
Pan Sova přemýšlel o mnoha smutných věcech a plakal a plakal. Konvice byla brzo plná jeho slz.
„A dost!“ řekl si pan Sova. „To stačí.“
Přestal plakat, postavil konvici na kamna a těšil se na čaj. Bylo mu pěkně a usměvavě, když si nalil první šálek.
„Někomu by se mohlo zdát, že má poněkud slanou chuť,“ řekl pan Sova znalecky, „ale slzičkovému čaji se nic nevyrovná!“

(LOBEL, A. Pan Sova – Slzičkový čaj. Přeložil Pavel ŠRUT)

12

Sova a měsíc

Pan Sova si jednou v noci vyšel na procházku k moři. Posadil se na skálu a hleděl do vln. Všude kolem byla tma. A najednou se nad hladinou moře ukázal srpek měsíce.

Pan Sova pozoroval, jak měsíc roste a stoupá výš a výš na oblohu. Za chvíli na nebi svítil a byl plný a kulat'oučký. Pan Sova dlouho seděl na té skále, koukal na měsíc a říkal si: „Když já se, měsíčku, dívám nahoru na tebe, tak ty se zase musíš dívat dolů na mě. Myslím, že z nás budou moc dobří kamarádi.“

Měsíc na to nic neříkal. Pan Sova zavolal: „Měsíčku, já přijdu, zase tě brzo navštívím! Ale teď se musím vrátit domů.“ Scházel dolů pěšinou, a když se otočil, viděl, že měsíc jde po nebi za ním.

„Ne, ne, měsíčku!“ volal pan Sova. „Jsi moc hodný, že mi chceš svítit na cestu, ale musíš zůstat pěkně doma nad mořem. Tam ti to nejvíc sluší.“ Pan Sova přidal do kroku. Za chvíli se znovu podíval na oblohu. Viděl, že měsíc se kutálí pořád za ním. „Měsíčku, kamaráde, měj rozum!“ volal pan Sova. „Já si tě nemůžu vzít domů. Dům je malý, vždyť by ses nevešel ani do dveří a taky nevím, co bych ti uvařil k večeři.“

Pan Sova šel dál. Měsíc plul za ním po nebi nad špičkami stromů. „Měsíci!“ zamračil se pan Sova. „Tak se mi zdá, že špatně slyšíš!“ Pak vystoupal na vrchol kopce, postavil se a zakřičel, jak nejhlasitěji uměl: „Sbohem! Sbohem, měsíci!“ Měsíc zašel za mraky. Pan Sova ještě chvíli postál a díval se za ním. Ale měsíc byl pryč. „Vždycky je trochu smutné dát sbohem dobrému kamarádovi,“ povzdechl si pan Sova.

Když přišel domů, oblékl si pyžamo a vlezl do postel. V ložnici byla tma tmoucí a panu Sovovi bylo najednou smutno.

A vtom se něco stalo. Celou místnost naráz zalilo stříbrné světlo. Pan Sova vyhlédl z okna. Měsíc vyklouzl z černých mraků. „Měsíčku, ty jsi mě vyprovázel až domů,“ radoval se pan Sova. „Ach ty můj kulat'oučký kamaráde!“

Pak se vrátil do postele, položil hlavu na polštář a zavřel oči. Z výšky mu svítil do okýnka kamarád měsíc. A panu Sovovi už nebylo smutno. Ani trochu.

LOBEL, Arnold. *Pan Sova*. Překlad Pavel Šrut. 1. vyd. Praha: Albatros, 1996. 64 s. První čtení. ISBN 80-00-00462-3.

A tu si Bastián uvědomil, že celou tu dobu zírá na knihu, kterou pan Koreander předtím držel v ruce a která nyní ležela na koženém křesle. Zkrátka od ní nedokázal odtrhnout oči. Měl pocit, že z ní vychází jakási magnetická síla a neodolatelně ho přitahuje.

Přišoural se ke křeslu, pomalu natáhl ruku, dotkl se knihy – a v témže okamžiku to někde v jeho nitru udělalo „cvak!“, jako když sklapne past. Bastiána se zmocnilo temné tušení, že tímto dotekem začalo něco neodvolatelného, co se nyní dalo do pohybu.

Zdvihl knihu a prohlížel si ji ze všech stran. Kniha měla vazbu z hedvábí zbarveného jako načervenalá měď, a když ji obracel sem a tam, měňavě se leskla. Při zběžném listování si všiml, že písmo je vytištěno ve dvou různých barvách a u každé kapitoly je překrásné, velké počáteční písmeno. Když si ještě

jednou, důkladněji prohlížel vazbu, objevil na ní dva hady, jednoho světlého, druhého tmavého, a ti se vzájemně kousali do ocasu a tvořili tak ovál. A v tomto oválu byl titul knihy, napsaný zvláště propletenými písmeny:

NEKONEČNÝ PŘÍBĚH

Lidské vášně jsou záhadná věc, a jakmile jde o ně, tak dětem se nevede o mnoho jinak než dospělým. Když se někoho taková vášně zmocní, neumí ji vysvětlit druhým, a kdo nic podobného nikdy nezažil, ji zas nedokáže pochopit. Najdou se lidé, kteří riskují život, aby zlezli vrchol nějaké hory. Nikdo, ani oni sami neumějí doopravdy vysvětlit proč. Jiní promrhají všechny peníze, jen aby získali srdce určité osoby, která o nich nechce ani slyšet. A zase jiní se zničí, protože nedokážou odolat potěšení z dobrých jídel – nebo pokušení láhve. Mnoho lidí vsadí veškerý majetek, jen aby vyhráli v hazardních hrách, nebo obětují všechno nějaké utkvělé myšlence, která se nemůže nikdy uskutečnit. Někteří lidé věří, že by byli šťastní, jen kdyby byli někde jinde, než právě jsou, a celý život cestují po světě. A pár lidí nedojde klidu, dokud se nedostanou k moci. Zkrátka a dobře existuje tolik různých vášní, kolik je různých lidí.

Vášně Bastiána Baltazara Buxe byly knihy.

(ENDE, M. Nekonečný příběh. Přeložila Eva PÁTKOVÁ.)

14

Celé září mi dalo dost zabrat. Dosud jsem nemusel vstávat každé ráno tak brzy a nebyl jsem zvyklý na tolik domácích úkolů. A na konci září mě taky čekal první „test“. Když mě doma učila máma, žádné testy mi nedávala. Ani trochu se mi nelíbilo, že už nemám tolik volného času. Dřív jsem si mohl hrát, kdykoliv se mi zachtělo, ale teď jsem měl pořád pocit, že musím dělat něco do školy.

V samotné škole to taky nebyla procházka růžovou zahradou. Při každém novém předmětu se na mě děti jakoby nedívaly, ale po očku si mě prohlížely zpoza sešitů nebo když si myslely, že to nevidím. Vyhýbaly se mi širokým obloukem, aby se se mnou nemusely potkat. Mám snad nějakou infekční chorobu? Bojí se, že je ten můj znetvořený obličej nakažlivý?

Na chodbách byla vždycky spousta lidí a moje tvář často někoho vylekala. Asi o mně ještě neslyšeli všichni. Probíhalo to vždycky stejně – takové dítě, když mě vidělo poprvé, nejdřív zalapalo po dechu a pak se muselo zhluboka nadechnout, jako když se chcete potápět. Prvních pár týdnů se to dělo několikrát denně, na schodech, před skříňkami, v knihovně... V Beecherově škole je pět set žáků, snad mě už konečně každý jednou potká! Bylo mi jasné, že o mně mezi sebou mluví, protože každou chvíli jsem si všiml někoho, jak na mě loktem upozorňuje svého kamaráda nebo jak si šeptají s rukou před pusou, když procházím kolem. Můžu si jen domýšlet, co si o mně asi tak povídají. Radši to ale ani nechci vědět.

Netvrdím, že by mi dělali nějaké naschvály. Nevysmívali se mi a ani nevydávali za mémi zády nějaké posměšné zvuky. Chovali se jako normální děti. Chápal jsem to a rád bych jim řekl: Já vím, že vypadám divně, jen si mě klidně prohlízejte, já nekoušu. A musím přiznat, že kdyby se najednou ve škole objevil třeba wookiee, byl bych taky zvědavý a asi bych na něj zíral úplně stejně. A kdybych šel právě s Jackem nebo se Summer po chodbě, tak bych jim pošeptal: „Podívejte, támhle je wookiee!“ A kdyby mě při tom ten wookiee přistihl, věděl by, že to nijak zle nemyslím, že jen upozorňuju kamarády na to, že je to on.

Dětem ze společných předmětů to trvalo asi týden, než si na mě zvykli. Vídali jsme se každý den.

A trvalo asi další dva týdny, než si na mou tvář zvykly děti z celého pátého ročníku. Potkávali jsme se v jídelně, na dvoře, při tělocviku, v knihovně a v počítačové laboratoři.

A ostatním ročníkům ve škole to trvalo asi měsíc, než jsem pro ně přestal být senzací. Některé děti byly mnohem větší než já, nosily divné účesy a některé dokonce měly v nose náušnice. Taky se jim už začínaly dělat na obličejí pupínky. Nevypadaly tedy nic moc, ale nikdo z nich nebyl tak ošklivý jako já.

(PALACIO, R. J. (Ne)obyčejný kluk – Vzbud' mě na konci září. Přeložila Renata Greplová)

15

Mladý ježek Jefferson Bouchard z Hrnčírny dokončil úklid svého příbytku a pobrukoval si drobná pam... padam... pampam..., jak to dělají lidé ve velmi dobré náladě. Když bylo všechno v dokonalém pořádku, vyklepaný smetáček na okně a lopatka na smetí zavěšená na háčku, naprogramoval troubu tak, aby brambory na smetaně byly pěkně dokřupava, až se vrátí. Pak vklouzl do sáčka, zapnul ho na prostřední knoflíky a všiml si, že se látka kvůli jeho kulatíci mu se bříšku nepěkně krotí. Bude muset trochu přibrzdit se sušenkami.

Postříkal se voňavkou „Mláží“, v předsíni si zašněroval dokonale vyleštěné botky, přičemž postupně položil na taburetku k tomu určenou nejprve pravou a pak levou nohu, utáhl si batůžek přes ramena a vyrazil. Dnes ráno mu ke štěstí stačilo opravdu málo: rozhodl se zajít ke

kadeřníkovi. Praštilo ho to do očí, když se ráno šlechlil: jeho elegantní čupřinka byla celá rozčepýřená. A on strašně nerad vypadal nedbale. Je to tak: vyjde si do města a dá si drobet poladit frizuru!

Při té příležitosti vrátí v knihovně knížku, kterou si půjčil minulý týden, dobrodružný román *Sám na řece*. Děj se odehrává na řece Orinoko a hrdina, lidský mladík Chuck, s nezlomnou odvahou překonává všechny útrapy. Samota, hlad, žízeň, komáři, indiáni, lijáky, příšerné vedro, divoká zvířata – se vším se vypořádá.

Jefferson, s peřinou přitaženou hezky k bradě a kouřícím hrnkem bylinkového čaje na nočním stolku, se cítil úplně jako Chuck, až občas překvapeně zjistil, že při čtení zatíná pěsti a třestí oči. Jisté je, že ho román udržel vzhůru až do rána po dvě noci po sobě.

(MOURLEVAT, J. C. Jefferson. Ilustroval Antoine RONZON. Přeložila Hana ZAHRADNÍČKOVÁ)

Kaktus

Kdybyste někdy vynalézali velblouda, pořádně si prohlédněte kaktus. Oba jsou dokonalé stroje na přežití v poušti. Vedro a sucho, ve kterých se buňky scvrkávají jako rozinky, vyždímají kdekoho. Tihle dva se ale nebojí: uměli se zařídit.

Dávejte pozor, kolik šikovných zlepšováků si pořídili. Zásobu vody. Tlusté tělo kaktusu, zrovna tak jako velbloudí hrby (a taky krev), je napumpované vláhou. Dá se odtud čerpat dlouhé týdny, a jen vrásky v kůži ukazují, jak těžký ten život je.

Nepromokavý slunečník. Kaktus má tělo pokryté vrstvou, která z něj nepustí ani mráček páry. Opíralo by se mu do listů slunce? Pryč s nimi – místo nich má trny. Mohla by mu poušť upíjet i z kořenů? Mohla – zabalit je nepropustným pláštěm! A co tělo: jak má vypadat, aby do něj nemohlo horko? No přece koule – vypaseny sud, do jehož středu nedosáhne ani ten nejpichlavější paprsek. I velbloud má šikovnou srst a tělo stavěné tak, aby k němu slunce mohlo nejmíň, když stojí vysoko na obloze. Dlouhé nohy ho navíc chrání před teplem, které se odráží od země. A k tomu tvrdé mozoly na břiše: když na to přijde, může se velbloud skrčit, aniž se popálí o horký písek.

Okap. Noc co noc se na poušti srazí pár kapek rosy. Proto jsou na kaktusech trny: vláha, která se usadí na kulatém těle, po nich steče na zem – rovnou ke kořenům. Tohle velbloud neumí – ale o to míň je vybíravý. Když na to přijde, dokáže se napít i slané vody.

Šetřič páry. Kdo žije, musí taky dýchat. Rostliny ve dne vdechují oxid uhličitý a do vzduchu vracejí kyslík, v noci naopak. S tím ovšem i upouštějí páru – a to je na

poušti zlé. Kaktusy to vyhmátly: přes den nechávají průduchy – to jsou otvory, které slouží rostlinám jako nozdry – zavřené a potřebné zásoby si nalapají přes noc, kdy se oblačkům do vychladlého vzduchu nechce. Velbloud se nenechal zahanbit: může nozdry zaklapnout, aby mu z nich zbytečně neunikala pára. Že by se potil, o tom nemůže být řeč. A čurá tak hustě, že to málem šustí.

A nakonec – celoživotní siestu. V horku se nemá spěchat: to ví každý, a kaktusy nejlíp. Rostou pomalu, jako by si každé lupnutí v zelených zádech třikrát rozmýšlely. Nikdo se jim, zmoženým samotou a sluncem, nemůže divit. Ani velbloudi ne. Jenže ti udělali chybu: nechali si narůst nohy a pak ukázali lidem, že se dají ochočit – a teď už se z toho nevyzují... Mít tak pichlavý kožich jako kaktusy, byl by s nošením věder a zadků konec!

Tak vidíte. Vypadá to, že ten, kdo vymyslel velblouda, pokukoval po kaktusu – ale jen tak po očku, aby ho nikdo nenachytil při opisování. Nebo obráceně. Jedna věc je na tom ale divná: kde žijí velbloudi, tam nerostou kaktusy. Anebo naopak.

Dromedár aby se v tom vyznal.

Dobrá otázka

Jak rostliny přežijí v poušti?

Schovají se do písku. Kromě kaktusů a dalších sukulentů je poušť domovem mnoha jiných rostlin. Většinu času ale nejsou vidět: spí v cibulích a semenech ukrytých pod zemí. Jakmile zaprší, rychle vyklíčí, rozkvetou, dozrají a pošlou do světa svá semena... Ta, která zapadnou mezi zrnka písku, tam musí roky čekat, než zase zaprší.

17 Hadí kořen Hrách

V hloubi hlíny dřímá had.
Blázen vánek v trávě řádí.
Dechem zkouší rozhoupat
vyplazený jazyk hadí.

(DVOŘÁK, J.
Rostlinopis
– Hrách.
Ilustrovala
Alžběta
SKÁLOVÁ)

Dobrá otázka

Ukazují rostliny, kolik je hodin?

Některé ano: otevírají nebo zavírají květy každý den ve stejnou dobu. První „květinové hodiny“ popsal švédský botanik Carl von Linné už v roce 1745. Ve čtyři ráno se rozvíjejí drobné květy jitrocele, v pět vlčí máky, okolo sedmé lekníny, v osm blatouchy, v deset kvítky šťavelu a okolo jedenácté denivky žluté. Mezi desátou a dvanáctou „usínají“ modré květy čekanek. Ty, kdo ranní ptáčata nestihnou (a ani o to moc nestojí), budou zajímat spíš květy, které se probouzejí nebo usínají odpoledne a navečer. Kolem čtvrté se zavírají květy šťavelu, o hodinu později lekníny bílé. Okolo páté se otevírají květy nocenky, v šest se zavírají květy máků. A nejpozději, asi v osm, rozkvétají pupalky. Chcete-li zkontrolovat, zda měl pan Linné pravdu, nezapomeňte připočítat hodinu: za jeho dob totiž neexistoval letní čas.

Na hlavě zelenou čepici.
Pod tou čepicí dub.

Hrách

I kdyby z hrachu nebylo nic jiného než kaše, která vypadá a chutná jako protlak z housenek, slušelo by se před ním smeknout. Hrách totiž byl u vzniku jednoho z nejdůležitějších přírodovědných oborů – genetiky. A ne jenom jako divák.

Hlavní úlohu ovšem hrál někdo jiný.

V moravské chalupě, kde se narodil Johann Mendel, nezna-li hojnost. Přesto se otec a sestra rozhodli z mála, které měli, odkrojit a poslat chlapce na studia. Nejspíš si už tenkrát všimli toho, co dnes víme: Že se zajímá o přírodu. Že ví, co chce vědět, a umí se na to zeptat. A že si to, co se doví, umí uspořádat tak, aby se mezi slovy a čísly neztratil.

V Olomouci a později ve Vídni se Johann zapsal na spoustu přednášek: přírodovědu, matematiku, chemii i fyziku. Když se potom vrátil do Brna a vstoupil do augustiniánského kláštera, mohl se schovat do hábitu a zmizet ve svém světě.

Jenže Gregor – to bylo jeho nové, řeholní jméno – věděl, co chce vědět. Už dlouho se mu v hlavě rojily otázky. Proč když zasadí ořech papírák, vyroste strom se skořápkami tvrdými jako kámen? Proč se štěňata naší fenky a voříška od sousedů ani jednomu z nich nepodobají? Jak to, že dva hnědoocí rodiče mají dceru s modrými očima?

Představený kláštera těm otázkám požehnal. Gregor dostal kus zahrady a pustil se do hledání odpovědí.

Zkoumal a křížil různé rostliny: fialy, nocenky, zvonky, jestřábníky... a taky včely. Naštěstí mezi tím vším byla i jedna jako stvořená pro jeho bádání: hrách.

Květ hrachu se opyluje sám, takže nemíchá své vlastnosti s okolními hrachy. Kdyby je ale někdo chtěl zkřížit – tak jako mnich Gregor – snadno to dokáže: hrachové tyčinky i pestíky jsou na to dost velké. A navíc: pěstovat hrách není těžké.

Gregor se do toho dal.

Brzy zjistil, že když zkříží žlutý hrášek se zeleným, budou příští rok v luscích jen žluté hrášky. Ale další rok, u jejich potomků, už to bude jinak: odněkud se zas vyloupne čtvrtina zelených. Zrovna tak to dopadne, když zkříží kulatý hrách s hranatým. A taky nízký s vysokým. Čím to? přemýšlel Gregor.

Něco ho napadlo. Začal to zkoumat: osm let plnil polička hrachem, sešity výpočty a hlavu úvahami. Desetitisíce rostlin, statisíce čísel a pís-menek. A nakonec si potvrdil, že se nemýlíl.

Zapsal si tři základní pravidla, která se dnes učí ve školách na celém světě: říká se jim Mendelovy zákony. A potom narazil.

Johann Gregor dělal, co mohl. Obesílal odborné časopisy. Přednášel. Dopisoval kapacitám do Vídně. Ale nestalo se nic. Vůbec nic. Nikdo si nevšiml, že mnich z Brna přišel s objevem, který posouvá poznání přírody o míle dál. Jako by ho neslyšeli.

Tu zeď nešlo prorazit ani nejbystřejší hlavou: byla postavena z nepochopení a z nezájmu.

Tedy: ne že by se Johannu Gregorovi nedostalo světských poct a uznání. Stal se viceprezidentem brněnského přírodovědného spolku. Představeným kláštera.

Jen ty jeho hrachy jako kdyby nebyly.

Až dvacet let po jeho smrti si někdo (jaký někdo: britský genetik William Bateson) všiml, že v knihovně augustiniánského kláštera se práší na přesně promyšlená a propočtená pravidla popisující, jak si živí tvorové z generace na generaci předávají vlastnosti. A že platí nejen pro hrách, ale pro všechny rostliny a taky pro zvířata, lidi nevyjímaje.

Pýcha je hřích. Ale hádám, že by Johann Gregor docela rád viděl, že se po něm jmenuje univerzita a náměstí a taky rychlík.

Johann Gregor Mendel, tak jak se na řeholníka patří, zemřel bezdětný. Své geny si schoval pro sebe, ale o těch našich nám pověděl to nejdůležitější.

2014, jestli by to dokázal, nebyť hrachu.

18

TEĎ PŘIJEDE TO NEJHORŠÍ. Na co ani pomyslet nedokážu. A přitom na to nemůžu přestat myslet.

Můj bratr Jonatán mohl pořád ještě sedět u mě, po večerech mi povídat, chodit do školy, hrát si s dětmi v ulici, svařovat mi vodu s medem a vůbec. Ale už tu není... není!

Jonatán je teď v Nangijale.

Bolí to tolik, že o tom ani mluvit nemůžu. V novinách o tom psali tohle:

Včera ve večerních hodinách vypukl ve čtvrti Jiskřany divoký požár, kterému padl za oběť jeden lidský život. Dřevěný dům vyhořel do základů. V okamžiku požáru ležel v bytě ve třetím patře upoután na lůžko 10letý nemocný chlapec Karel L. Jeho bratr, 13letý Jonatán L., se právě vracel domů, a než mu v tom bylo možno zabránit, vrhl se do hořící budovy ve snaze malého chlapce zachránit. Vzápětí vzplálo celé schodiště a chlapcům zůstala jediná možnost: pokusit se o záchranu skokem z okna. Dav lidí, který se shromáždil před domem, s brůzou a bezmocně přiblížil tomu, jak si 13letý posadil mladšího bratra na záda a seskočil z okna. Pádem se těžce zranil. Na následky zranění na místě zemřel. Mladší bratr, kryt jeho tělem, vyvázl bez úhony. Matka obou sourozenců je švadlena a v době požáru byla u zákaznice. Po návratu utrpěla těžký šok. Příčina požáru se vyšetřuje.

Na další stránce novin se také psalo o Jonatánovi. Napsala o něm jeho učitelka. Stálo tam:

Drabý Jonatáne Lve, neměl by ses vlastně jmenovat Jonatán Lví srdce? Pamatuješ, jak jsme se učili v dějepise o brdinném anglickém králi, který se jmenoval Richard Lví srdce? Pamatuješ, jak jsi tenkrát řekl: Panečku, já bych asi nikdy nedokázal být tak statečný, jak se píše v učebnici. Drabý Jonatáne, i když

se o tobě v dějepise psát nebude, v rozhodující chvíli jsi byl stejně odvážný a stejně velký hrdina. Tvoje učitelka na tebe nikdy nezapomene. Spolužáci na tebe budou dlouho vzpomínat. Ve třídě nám bude chybět náš veselý, milý Jonatán. Ale koho bohové milují, umírá mladý. Jonatáne Lví srdce, odpočívěj v pokoji!

Greta Anderssonová

Učitelka je sice trochu praštěná, ale měla ho ráda, Jonatána měli rádi všichni. A moc se mi líbilo, že přišla na ten nápad přejmenovat Jonatána na Lví srdce, to bylo skutečně výstižné.

V celém městě asi není nikdo, komu by po Jonatánovi nebylo smutno a koho by nenapadlo, že by bývalo lepší, kdybych místo něj umřel já. To jsem poznal na všech paních, které k nám nosily látky, mušeliný a tak. Když procházely kuchyní a dívaly se na mne, vzdychaly a mamince pak říkaly:

„Chuděrko, a zrovna Jonatán, takový skvělý!“

Teď bydlíme v domě vedle toho starého, který vyhořel. V úplně stejném bytě, jenom v prvním patře. Od lidí a od paní, kterým maminka šije, jsme dostali nějaký nábytek. Ležím na skoro stejné pohovce v kuchyni. Všechno je skoro jako dřív. A všechno, všecičko je jiné než dřív. Protože tu není Jonatán. Nikdo u mě nesesává a nepovídá mi a jsem sám, až mě píchá u srdce. Jenom ležím a šeptem si opakuji slova, která mi Jonatán řekl, než umřel. Hned potom, jak jsme skočili z okna. Nejdřív ležel tváří v hlíně, ale někdo ho pootočil a já jsem mu viděl do obličeje. Z koutku pusy mu tekla krev a mluvil jen s námahou. Ale zdálo se mi, že se snaží usmát. Zašeptal: „Neplač, Suchárku, uvidíme se v Nangijale!“

Řekl jenom to a nic víc. Pak zavřel oči, lidé ho odnesli pryč a já ho už nikdy neviděl.

Na první dny bez něj se mi ani nechce vzpomínat. Ale zapomenout něco tak hrozného taky nejde. Ležel jsem na pohovce a tolik jsem myslel na Jonatána, že se mi málem hlava rozskočila, a nikomu na světě se nemohlo po nikom stýskat víc než mně po Jonatánovi. A taky jsem se bál.

(LINDGRENŮVÁ, A. Bratři Lví srdce. Přeložila Jarka VRBOVÁ)

19

Josef Brukner
Usínání

Usínají tuleňátka,
usínají ve skalách,
i když moře kolem skučí,
nikdo jim nezaspívá.

Usínají strašidylka,
usínají v jeskyňkách,
i když bručí, i když mručí,
nikdo jim nezaspívá.

Usínají malí pejsci,
usínají v boudičkách,
i když vyjí, i když vrčí,
nikdo jim nezaspívá.

Usínají malé micky,
usínají na půdách,
i když vrní, i když předou,
nikdo jim nezaspívá.

Usínají malé děti,
usínají v postýlkách,
i když brečí, i když ječí,
maminka jim zaspívá.

Z knihy *Klíč od království*.
Albatros: Praha 1985
Ilustrace Josef Paleček

Jan Skácel
**Uspávanka se sněhem
a krásnou paní**

V ledové sluji
z jinovatky krajku
okolo hrdla krásná paní má

a zpívá šeptem,
zpívá uspávanku
a je to píseň stříbrná.

V zavátých úlech
včely střeží med,
ve sněhu zajíc
udělal si jamku

a spi, můj hochu,
už i medvídek
se schoval
do zimního spánku.

V ledové sluji
z jinovatky krajku
okolo hrdla krásná paní má

a zpívá šeptem,
zpívá uspávanku
a celou zem tou písní uspává.

Z knihy *Básně pro děti*.
Jak se učil vítr číst

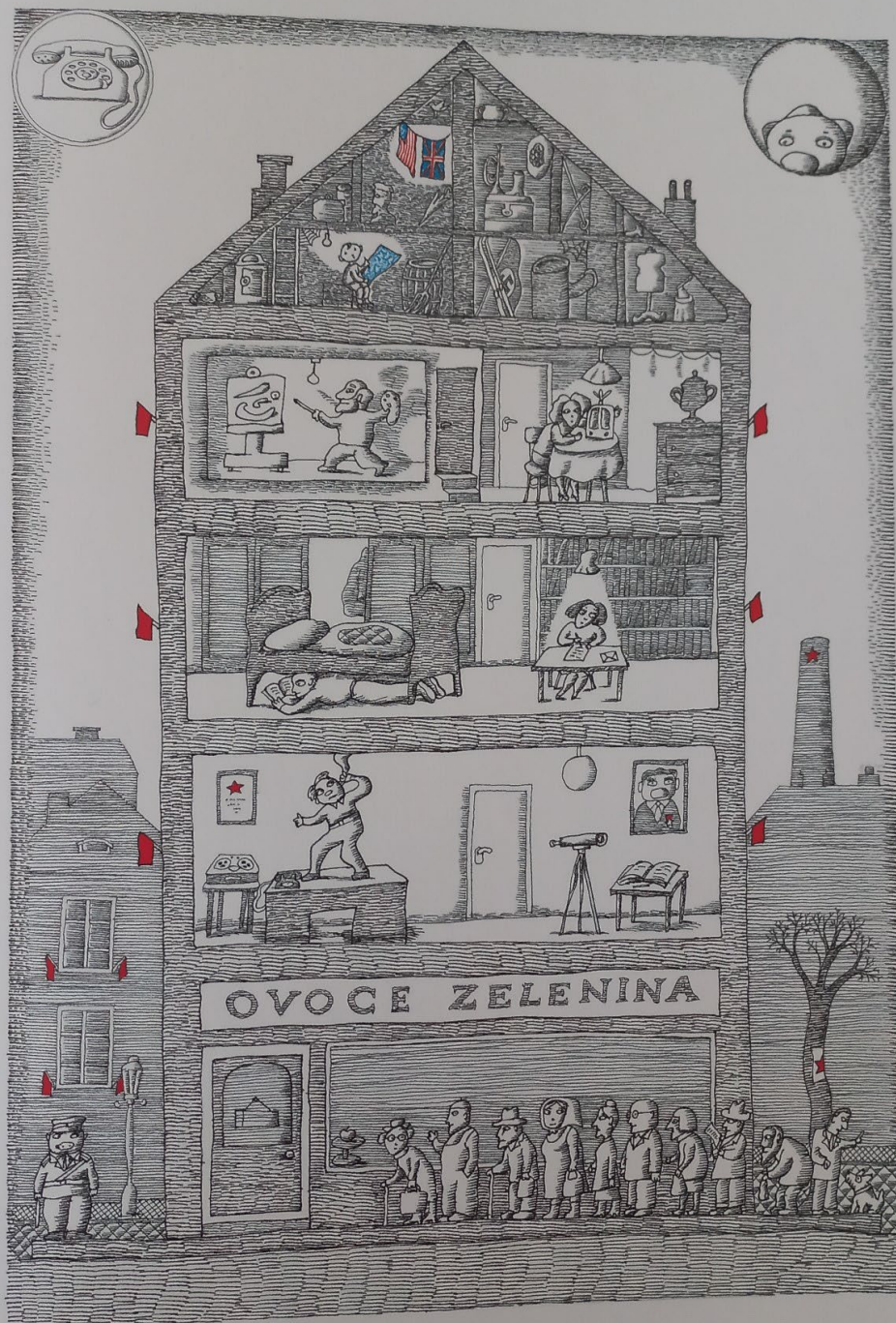
20

*Odposlouchávají
se telefony.*

*Je zakázáno
vyvážet západní
vlajky.*

*Povoleno je pouze
oficiální umění,
socialistický
realismus.*

*Některé knihy
a filmy jsou
zakázány.
Umění a kultura
je cenzurována.*

*Poslech západního
rozhlasu je
zakázáný
(a pro jistotu ještě
rušen rušičkami).*

*Dopisy jsou
otevírány
a kontrolovány.*

*Informátoři
dostávají odměnu
za donášení.*

*Je nedostatek téměř
všeho zboží. Lidé
stojí dlouhé fronty.*

Pak zjistil, že o některých věcech se nemluví.

(Sís, P. Zed'. Jak jsem vyrůstal za železnou oponou)

21

- „Nech toho!“ okřikli ho ostatní, „ať řekne, odkud je měl.“
„Tak co, odkud je máte, řekněte pravdu.“
„Od slonů,“ vzdychal kocour. „Bylo jich pět, takovejch velkejch.“
„Takových velkých se říká,“ opravil ho chytrý chlapec. „A proč vám je dali?“
„No – že jako – mám já – mám vás – jako že ...“
„Mluvte pořadně, co říkali?“
„Že mám vás sem vpustit, tam do té zahrady – hrát si, nestrašit vás a s vámi si hrát.“
„Fuj! To je ale ošklivá věta,“ řekli kluci, „to neumíte mluvit jinak?“
„Ne, já jsem totiž chodil za školu, nic jsem se neučil, protože jsem zlomyslný kocour, a to jsou následky.“

„Čo-ko-lá-do-ví,“ naříkal kocour. Nevěděl, že se říká čokoládové.

„A od koho jste je dostal?“

„Od Ježíška,“ vzlykal kocour.

„Nelžete. Ježíšek nedává žádné raky kocourům. A taky nejsou Vánoce.“

„Já bych chtěl vánočku,“ vzdychl jeden kluk.

„To je nám líto, a taky je nám líto, že stůněte a nemůžete si s námi hrát. Mohli jsme si hrát na lovce a tygra. Vy byste byl tygr a my bychom vás zastřelili a stáhli z vás kůži a mrtvolu dali do mraveniště, abychom měli vaši kostru, tu bychom pak dali do školy.“

„A teď si musíme hrát na nemocnici. My budeme pět doktorů a budeme vás léčit, skočte dolů!“

Mnoho psů – totiž doktorů – zajícova smrt, pomyslí si kocour, ale neřekl to, protože nebyl zajíc a bylo mu příliš špatně. Skočil jako pytel ze zdi a svalil se na zem. Nebylo divu, když snědl pět krabic myší a raků. Teď ležel na zádech a kničel:

„Já jsem se zabil a něco si asi zlomil – mně je zle!“

„To nic není,“ říkali kluci, „my vás dáme na nosítka a odneseme do postele, ale nosítka nemáme.“

„Tamhle u zdi je dřevák, to budou nosítka,“ povídá druhý kluk a skočil pro něj a vytáhl ho z roští. Ale hned ho pustil, protože z něho vyskočila velká hnědá žába a zlobila se:

„Nono, prosím vás, jaké to máte chování, nevidíte, že tu spím? Nemůžete zaklepat?“ A kluk zaklepal na dřevák a slušně se omluvil.

„No, proto, podruhé to nezapomeňte a zaklepejte, moje úcta,“ povídala žába a odskákala.

„Tak, kde jsou nosítka, vy uličníci?“ vrčel kocour.

22

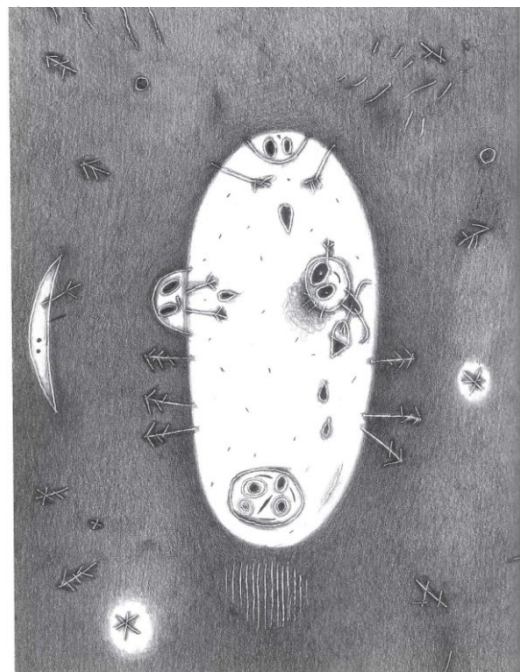
Studánko, dej vody

Od jednoho k druhému,
od věci k věci,
od studánky k švadleně,
od švadleny k ševci,
od přání do přání,
nic není hned k dostání.

Co všechno musím oběhat,
nežli se k studánce vrátím,
nežli mi může krůpěj vody dát,
a co když včas se nenavrátím,
pro svoje přání neoběhnu přání všech,
a co když ztratím
dech?

Zdáleka volám: Dej, dej!
Zdáleka volají: Nedáme, dokud ty nám...
Znám tu hru na dokud, teď už ji znám,
dokolečka běžet a prosit,
od jednoho k druhému nosit,
a všechno bylo by nadarmo,
kdyby nakonec nedalo nebe rosy
zadarmo.

Potom teprve všechno máš
a všechno mají, každý svoje,
pomáhají ti i ty jim pomáháš,
každého podaruješ na světě
a každý podaruje tě.

(VOKOLEK, V. Lidské klubíčko. Ilustroval Miloš KOPTÁK)

23

Přijíždělo nějaké auto. Všechny děti natáhly krky, asi jako lovečtí psi, když zvětří kořist.

„Klid!“ zaječela Gerd, ale nikdo ji neposlouchal. Kdykoli přijelo do dětského domova nějaké auto, okamžitě ho obklopily děti. Všechny se tlačily kolem, šťouchaly do sebe lokty, aby se dostaly co nejbliž a mohly se ukázat, jen aby se dostaly z dětského domova pryč. Ach, jak jsme jen toužily odsud zmizet! Jak jsme toužily po opravdickém domově, po opravdické mamince a po tatínkovi. (...) Ano, všichni jsme chtěli pryč z Vratiče, ale šance nebyla větší než jedna ku jednapadesáti, a tak nebylo nic divného na tom, že jsme se při těch několika příležitostech, kdy k nám přijela návštěva, strkali a šťouchali ostošest.

Mezi smrky to zaskřípalo a vynořilo se staré volvo. Řítilo se strašlivou rychlostí vpřed. Nakonec smykem zabrzdilo, opsalo půloblouk a zastavilo se přímo před námi. Teď už neměl oči jako volská oka jen Aron. Auto totiž vypadalo, jako by právě uteklo ze skládky, kde ho chtěli zlikvidovat. Výfuk byl uvolněný a dotýkal se země, motor páchl spáleninou a okna byla skoro celá polepená samolepkami a nálepkami. Karoserie byla prokvetlá rzí, jen tu a tam prosvítaly ostrůvky starého zeleného laku. Nakřčila jsem nos. Ať už uvnitř sedí kdokoli, není to rozhodně nikdo, ke komu bych se chtěla odstěhovat, říkala jsem si. Ostatní děti očividně myslely na totéž. „To je ale krakna!“ zapištěl Aron. „Radši umřu, než bych si sednul do něčeho takového!“ Dveře u řidiče se otevřely.

Vynořila se velká noha porostlá černými chlupy. Vězela v zablácené botě s potrhanými tkaničkami. Vzápětí se objevila i druhá noha, stejně tlustá a zarostlá. Polkla jsem a natáhla krk. Na jednu stranu jsem měla chuť zůstat a zjistit, kdo to je uvnitř, ale na druhou stranu bych nejraději utekla a někam se schovala. Takováhle auta do dětského domova nikdy nejezdila, bylo na tom něco děsivého. Přijížděla k nám jen pěkná auta. Okraj dveří sevřela ruka a řidička s funěním a hekáním vylezla ven. Myslím, že se mi v tu chvíli na několik okamžiků zastavilo srdce. Rozhostilo se ticho.

Objevila se Gorila! Byla dva metry vysoká, břicho měla tlusté jako sud a černá neforemná hlava připomínala přerostlou hrušku. Neměla tričko, jenom otrhané kalhoty. Byly modré a vyhrnuly se jí nad kolena. Gorila se sklonila a stáhla si je, až zase dosahovaly k botám. (...)

Gerd před nás nastoupila a nervózně se otočila ke Gorile. Gorila se na ni odměřeně podívala, pak otočila hlavu a zahleděla se na nás. Roztřásla se mi kolena. Byla tak ohromná. Obličej měla zbrzděný vráskami jako starý námořník a srst se jí leskla, jako by ji měla naolejovanou.

„Zůstaňte v řadě!“ velela Gerd. „A chovejte se slušně!“

Chovala se hrozně divně – možná si myslela, že by Gorila mohla adoptovat ji, kdyby se jí žádné dítě nezamlouvalo. Gorila přecházela před řadou dětí sem a tam. Když došla až na samý konec, ke mně, zastavila se. Upírala jsem oči do země. Trvalo to celou věčnost.

„No tak, Jonno, neříkala jsem ti, že si máš umýt ty špinavé paznehty? Copak máme ve Vratiči Týden čuňat a já o tom nic nevím? Co si o sobě vlastně myslíš? Jak se tady paní u nás může líbit, když sem přijede a ty se předvádíš takhle špinavá?“

Gorila se však tvářila stále pobaveněji a Gerd, protože si byla jistá, že si u ní šplhne, se do mě navážela čím dál víc. „Až příště přijede návštěva, pověsíme přes tebe závěs, abys neurážela ostatní. Fuj tajbl!“

Nevěděla jsem, co odpovědět. Pod víčky mě pálily slzy a jako obvykle na mě všichni civěli. Gerd vzdychla a opřela si ruce v bok. „Z celého srdce se vám omlouvám,“ řekla Gorile. „Mezi námi, ta holka je beznadějný případ. Takových dětí se jen tak nezbavíme. Přišla sem jako usmrkanec, někdo ji položil na schody. Za celých devět let se mi nepodařilo ji udat.“ Pohlédla na Gorilu a usmála se, což znamenalo, že obě se shodují na tom, že jsem neskutečně hloupá holka. Gorila složila paže na ohromném břicho. Pak na mě kývla: „Tuhle si vezmu.“

(NILSSON, F. *Gorila a já*)

24

Kde vzali indiáni oheň?

Před mnoha a mnoha zimami, když ještě indiáni neznali oheň, žil u Medvědí řeky mladý náčelnický synek. Protože měl od narození jednu nohu kratší a kulhal, říkali mu všichni Kulhavá Noha.

Všichni se mu smáli a pokřikovali na něj: „S takovouhle nohou se nikdy nemůžeš stát naším náčelníkem!“

A tak Kulhavá Noha utíkal do lesa, kde se učil docela sám všemu, co musí umět správný indián.

Z Kulhavé Nohy se stal bezchybný střelec, nejlepší lovec a nejudatnější válečník.

Jednoho dne k němu promluvil moudrý kalous ušatý:

„Chceš se stát náčelníkem? Pak jdi za Matkou Slunce, vezmi oheň a přines ho svému kmeni. Ale opatrně! Cesta je nebezpečná!“

A tak se Kulhavá Noha vydal na cestu. Zanedlouho došel k hluboké propasti, která mu ale nenaháněla vůbec strach. Pokácel strom, směle po něm přešel a pokračoval dál ve své cestě.

Na prérii musel čelit tříhlavému chřestýši. Ale i tentokrát si věděl rady. Zkrotil hada holí a nacpal ho do pytle.

Znenadání na něj zaútočil jednooký sokol. Ale Kulhavá Noha rychle popadl síť, hbitě ho spoutal a vzal s sebou.

Nakonec Kulhavá Noha dorazil až k příbytku Matky Slunce.

„Velice ti děkuji, že jsi pochytal tyhle nestvůry, aby už žádná z nich nemohla páchat žádné zlo,“ řekla.

„Vezmi si jako odměnu za své služby sluneční paprsek a dones ho svému kmeni.“

Kulhavá Noha poděkoval Matce Slunce a pospíchal směrem ke své vesnici.

To bylo ale radosti, když Kulhavá Noha přinesl svému lidu oheň. Nyní už mohli indiáni své úlovky opékat a vařit. A když nastaly studené zimní noci, už nemuseli více mrznout.

Indiáni slavili svátek ohně a z Kulhavé Nohy udělali svého náčelníka: náčelníka Zlaté Slunce!

(RICHARD, U. *Indiánské příběhy*. Ilustroval LEOPÉ, překlad Radana Sedláčková)

25

(ŽÁČEK, J. Podzim)

(SKÁCEL, J. Babí léto)

(FRYNTA, E. Podzim)

1. Jiří Žáček

*Na obloze čtu si:
na jih odlétají husy.
Na zahradě za úvozem,
jablíčka už zvoní o zem.
V polích podzim hospodaří,
k večeri si mlhu vaří.*

2. Jan Skácel

Včera letěl vzduchem první bílý vlas.

*Zazvonil,
když zvolna k zemi padal-
a slova,
hrubá, nepokorná slova
v hrdle uvázla mi jako rybí kost.*

*Mé léto,
ty už také šedivíš?*

*Je tomu tak
a podzim přijde zítra.*

*Zas celé stromy budou odlétat,
zas ptát se budem,
kam a komu vstříc.
A ticho, chudé jako polní myš,
tu a tam za zády nám pískne.*

*Mé léto,
ty už také šedivíš?*

3. Emanuel Frynta

*Jak je ten podzim smutný,
teskný a přeukrutný -
rve listí z akátů,
zvedáme límce kabátů
a lije jako z putny.*

*Jak je ta zima krutá,
je tma jen táhne čtvrtá,
Vážem si šály na uzly,
rybník je celý zamrzlý
A mračna šedožlutá,
jak je ta zima krutá.*

*Jak je ta vesna děsná,
jezevce budí ze sna,
Otvírá hrdla skřivanům,
oráče budí z divanu,
A ztuhlé včelky z česna,
jak je ta vesna děsná.*

*Jak je to léto strašné,
vysychá voda v kašně,
Musí se sklízet obilí,
vlašťovky žerou motýly
A silnice jsou prašné,
jak je to léto strašné.*

*Vtom je také řešení
a smysl této básně
Že i když se to necení,
je na podzim i v jeseni
Tak sakramentsky krásně
a to je konec básně.*

26

chtěl syna a měl jenom hloupé holky. Moji skuteční rodiče a sourozenci žijí kdesi daleko – až někde za Západní Virginií, či dokonce za Ohiem. Kde si mám rodinu, která má pokoje plné knih a dosud oplakává ukradené děťátko.

Probral se. Proč se vlastně vzteká? Zlobí se také proto, že co nevidět budou Vánoce a on pro Leslie nic nemá. Ne že by očekávala něco drahého, ale on sám jí potřebuje něco dát stejně moc, jako potřebuje jíst, když má hlad.

Uvažoval, že by jí udělal svazek svých kreseb. Dokonce si na ně ukradl ve škole papír a pastelky. Avšak nic z toho, co nakreslil, se mu nezdálo dost dobré a nakonec vždycky nedokončenou stránku přecháral a strčil do kamen a spálil.

Poslední týden školního vyučování před svátky začínal být Jess zoufalý. Neměl koho požádat o pomoc nebo o radu. Tatínek mu řekl, že mu dá dolar na každého člena rodiny, ale i kdyby rodinné dárky ošidil, nijak tím nemohl získat dost peněz, aby pro Leslie koupil něco, co by si zasloužila. Kromě toho si May Belle vroucně přála panenku Barbie a on už slíbil, že se na ni složí společně s Ellie a Brendou. Potom se zvedly ceny panenek a Jess zjistil, že bude muset ubrat z dolarů pro ostatní, aby měl celou potřebnou částku pro May Belle. May Belle toho roku jaksi potřebovala něco mimořádného. Pořád se kolem nich motala. Nemohli ji s Leslie zapojit do svých her, ale někomu jako May Belle se to těžko vysvětlovalo. Proč si nehraje s Joyce Ann? Přece se nemůže čekat, že ji bude pořád bavit on. Přesto – přesto by měla mít Barbie.

Neměl tedy žádné peníze a připadal si úplně bezmocný, když se snažil přijít na něco pro Leslie. Leslie nebude ani jako Brenda, ani jako Ellie. Nebude se mu smát, ať jí dá cokoli. Jenže on sám kvůli sobě jí musí dát něco, na co může být hrdý.

Kdyby měl peníze, koupil by jí televizi. Takovou

tu malou japonskou, kterou by mohla mít u sebe v pokojíčku, aniž by obtěžovala Judy a Billa. Nezdálo se mu při všech jejich penězích správné, že se zbavili televize. Leslie by se na ni nedívala tak jako Brenda – nekonečné hodiny a s otevřenou pusou a očima vykulenýma jako zlatá rybka. Občas se ale člověk rád na televizi dívá. Přinejmenším kdyby ji měla, kluci a holky ve škole by přišli o jednu věc, kvůli kterým se jí pošklebují. Samozřejmě však nepřipadalo v úvahu, že by jí mohl televizi koupit. Vůbec myslet na to bylo od něho hloupé.

Panebože, je hlupák! Civěl nešťastně ven oknem školního autobusu. Je to zázrak, že holka jako Leslie s ním vůbec tráví čas. Asi že tu nikdo jiný není. Kdyby v té pitomé škole našla někoho jiného – Téměř, hlupák, minul vývěsku, aniž mu došlo, co na ní stojí. Přesto mu kdesi v hlavě blesko a Jess vyskočil a tlačil se přes Leslie a May Belle.

„Nashle,“ zamumlal a prodíral se uličkou přes natažené nohy. „Pustila byste mě prosím tady ven, paní Prenticeová?“

„Nejsme na tvé zastávce.“

„Mám něco mamince zařídit,“ zalhal.

„Jen abych z toho neměla malér.“ Začala brzdit.

„To ne. Děkuju.“

Vyskočil ven, ještě než autobus plně stál, a běžel zpátky k té ceduli. Stálo na ní: *Štěňata – zdarma!*

Jess se s Leslie domluvil, že se spolu na Stědrý den odpoledne sejdou u hradní pevnosti. Zbytek rodiny se vydal na poslední nákupy do Millsburgu, ale on zůstal doma. Pejsek byl cosi malého hnědočerného s velkýma hnědýma očima. Jess sebral Brendě v zásuvce mašli a spěchal přes louku a dolů z kopce se štěnětem, které se mu vrtělo v náručí. Než se dostal ke korytu potoka, olízalo mu obličej, až ho celý pálilo, a počuralo na prsou bundu, ale nemohl se zlobit. Pevně je sevřel pod paží a co

27

Za devíti vrchy a devíti řekami a devíti údolními žila želva, která se jmenovala Alžběta Tvrdá Krunýřová. Žila si spokojeně na břehu moře, procházela se pomaloučku po písku nebo se koupala ve slané vodě, znala se snad se všemi želvami, které bydlely, co bys kamenem dohodil a želvím krokem došel. Neměla jiné zájmy než se najíst a vyspat a bloumat po písčitém pobřeží a občas si zaplavat v moři. Až jednou!

Někdo z těch dvounohých tvorů, kteří si také chodili zaplavat v mořských vlnách, zapomněl na pláži noviny. Ležely tam pocákané přílivem, poslední stránkou vzhůru, a vypadaly opuštěně.

Na té poslední stránce byly zprávy ze sportu. Želva došla pomalu a rozvázně k novinám, nasadila si brýle a četla. Vlastně nečetla, ale slabikovala, protože moc číst neuměla. Přesto zjistila, že ti dvounozí tvorové, které vždycky zpovzdálí okukovala, hrají fotbal a volejbal a tenis a pingpong.

Co to je za podivná slova? přemýšlela želva. A proč my želvy taky nefotbalujeme, nevolejbalujeme, netenisujeme a nepingpongujeme? Nakonec se doslabikovala ke zprávě, že ti dvounozí lidé pořádají i závody v běhu.

„No tohle!“ vykřikla želva. „Podívejme se na to! Jak to, že my želvy neběháme a nezávodíme? Cožpak jsme něco míň než oni? Naopak, máme o dvě nohy víc!“

A hned začala cvičit. Běhala ráno, běhala dopoledne, běhala v poledne, běhala odpoledne, běhala večer. Napřed ji to, pravda, moc nešlo, neboť želvy jsou stvořeny spíše pomalejší, ale po několika týdnech se značně zdokonalila a běhala docela slušně.

Když pak viděla, že její výkony jsou lepší a lepší, vyzvala ostatní želvy k závodu v běhu.

Želvy se smály, až se za krunýře popadaly, a pokřikovaly na Alžbětu Tvrdou Krunýřovou:

„Kdo to kdy viděl, aby želvy běžely?“

Ale našlo se několik želv, které se k závodění přihlásily. Byly to většinou mladé a nerozumné želvy, které by se pro legraci zajímaly třeba i o skok o tyči. Alžběta vyměřila dráhu, určila start a cíl, jeden želví pradědeček, který nikdy nezkazil žádnou zábavu, se nabídl, že dá povel ke startu, a že bude dělat rozhodčího, a tak závod začal.

Želvy běžely ze všech sil. Jenom dvě nejmladší želvy se uprostřed běhu začaly hihňat a tolik se hihňaly, až se musely zastavit, aby se vyhihňaly, takže zůstaly pozadu.

Alžběta Tvrdá Krunýřová záhy získala značný náskok a doběhla do cíle dřív, než se další želvy dobelhaly sotva do poloviny zavodní dráhy. Byla z toho veliká sláva a i staré želvy si mezi sebou povídaly: „Ono na tom něco je, drahá paní želvo. Proč bychom my želvy nemohly být tak rychlé jako lidé? Nebo jako zajíci? Nebo jako klokani?“

Ale s tím se spokojily, protože byly pohodlné. A líné.

Pouze Alžběta běhala dál ráno, dopoledne, v poledne, odpoledne i večer, nepolevila a za nějaký čas běhala na želvu až neuvěřitelně rychle. Věděla, že poblíž pláže se každý den popásá šedivý oslík. Měl dlouhé uši a narůžovělou tlamičku. Želva se dlouho rozhodovala, ale nakonec za oslíkem zašla.

„Poslyš, osle,“ oslovila ho, „nechtěl by sis se mnou dat závod v běhu?“

Osel se rozhýkal, jak ho ten návrh rozveselil:

„S tebou? Kdykoli budeš chtít. Nad tebou vyhraju, i kdybych měl jít po dvou. I kdybych měl závodit na chůdách!“ Alžběta tedy přivolala želvího pradědečka, který nikdy nezkazil žádnou zábavu, aby dal opět povel ke startu a dělal rozhodčího, vyměřila dráhu a řekla:

„Osle, dáme se do toho!“

Kolem závodistiště se zatím shromáždily všechny želvy z okolí a přišlo i par oslů, kteří se nechali slyšet, jaká to bude švanda, až se želva bude ploužit v prachu za jejich kamarádem. Želva a osel se připravili na startovní čáre, aby na výzvu želvího pradědečka vyrazili.

„Pozor – teď!“ vykřikl pradědeček a... A můžete mi prozradit, jak závod dopadl?

(SLABÝ, Z. K. Nedokončené pohádky – O chytré želvě)

ANGLIČANÉ

Angličané jsou námořníci
a slečny oslovují Miss,
co o nich ale musím říci -
že nedovedou pravopis.

Už jejich první omyl je ten,
že píšou I - a čtou to aj!
To jako kdyby psali květen
a vyslovovali to máj.

Je mi jich líto, hlavně dětí,
co ty s tím mají za dřinu -
já musel napsat jen tři věty
a myslel jsem, že zahynu.

Ta hrůza, než se naučíte
pár slovíček, a natož stran!
A u nich každé malé dítě
musí být rovnou Angličan.

(FRYNTA, E. Písničky bez muziky)

Pufodédr

Jácíček si stavěl. Dával na sebe kamínky a kůru a hrudky hlíny a navrch zasadil borovou šištičku a do šištičky ještě zapíchl holubí péro. Stavba byla vysoká.

Veverka stála vedle a prohlížela si to.

„Moc krásné,“ prohlásila.

A najednou sebou trhla:

„Pozor, Krtonožka!“

A opravdu, Krtonožka se majestátně blížila a zastavila se u Jácíčkovy stavby.

„Co to je?“ ptala se hrozivě.

Jacíček si umínil, že se tentokrát nedá. Je přece už velký. A pak, Veverka je tu s ním.

„To je PUFODÉDR,“ odpověděl naoko klidně.

„Cože???“

„PUFODÉDR.“

„Jaký PUFODÉDR? Žádný PUFODÉDR není.“

„Je, tady ho vidíte.“

„To jsou obyčejné kamínky a šiška a péro,“ zlobila se Krtonožka.

„A dohromady je to PUFODÉDR,“ tvrdil zajíček.

Krtonožka začala být trochu nejistá.

„Co to má být, ten PUFODÉDR?“

„To nikdo neví.“

„Tak vidíš, a ty říkáš, že je to tohle.“

„A vy víte, co je tohle?“

„To se ví, že vím. Jsou to obyčejné...“

„TAK PROČ SE PTÁTE?“ vykřikl divoce, až se PUFODÉDR zachvěl v základech a hrozil sesutím. Krtonožka trochu couvla.

(„Jen se nedej,“ šeptala Veverka.)

„Žádný neví, co je PUFODÉDR,“ vysvětloval Jacíček. „Žádný neví, co je PUFODÉDR, a žádný neví, co je tohle. Třeba je to tedy zrovna PUFODÉDR.“

„A třeba taky ne,“ řekla Krtonožka.

„Ale *vyloučeno* to není, a proto s tím musíme počítat,“ prohlásil Jacíček pevně.

Krtonožka přemýšlela, co by ještě řekla.

„Ty sis to *vymysle!*“ vybuchla hořce. „Všecko o PUFODÉDRU sis *vymysle!*“

„No vždyť tohle jsem si taky vymyslel,“ hájil se Jácíček, pohlížeje hrdě na své kamínky. „Všecko jsem sám vymyslel, všecko jsem sám postavil, může proti tomu někdo něco mít?“

A Krtonožka zničeně odcházela a Veverčiny oči zářily velikým obdivem a Jácíček byl šťasten jako nikdy.

63

(MRÁZKOVÁ, D. *Haló, Jácíčku*)

30

Během následujících šesti měsíců pod bedlivým a účastným zrakem paní Phelpsově přečetla Matylida následující knihy:

Mikuláš Nickleby od Charlese Dickense
Oliver Twist od Charlese Dickense
Jana Eyrová od Charlotty Brontëové
Pýcha a předsudek od Jane Austenové
Tess z d'Urbervillů od Thomase Hardyho
Skryt v zemi od Mary Webbové
Kim od Rudyarda Kiplinga
Neviditelný od H. G. Wellse
Stařec a moře od Ernesta Hemingwaye
Hluk a vřava od Williama Faulknera
Hrozny hněvu od Johna Steinbecka
Dobří kamarádi od J. B. Priestleyho
Brightonský špalek od Grahama Greena
Farma zvířat od Georga Orwella

Byl to impozantní seznam a už teď byla paní Phelpsová naplněná obdivem a vzrušením, ale bylo asi dobré, že se tím vším nenechala unést. Skoro každý, kdo by byl svědkem úspěchů toho malého dítěte, by byl v pokušení udělat kolem toho velký rozruch a vytroubit tu novinu po vesnici i jinde, ale ne tak paní Phelpsová. Ona si hleděla svého a již dávno zjistila, že se zřídka vyplatí míchat se mezi rodiče a jejich děti.

„Pan Hemingway říká spoustu věcí, kterým nerozumím,“ řekla jí Matylida. „Zvlášť o mu-

žích a ženách. Ale stejně se mi to líbí. Tak jak to vypráví, mám pocit, jako bych byla zrovna tam na tom místě a dívala se, jak se to odehrává.“

„U dobrého autora máš vždycky takový pocit,“ poznamenala paní Phelpsová. „A netrap se tím, čemu nerozumíš. Posad se a nech slova plynout jako hudbu.“

„Ano, nechám.“

„Víš,“ zeptala se paní Phelpsová, „že veřejné knihovny, jako je tato, knihy půjčují a můžoš si je vzít domů?“

„To jsem nevěděla,“ odpověděla Matylida. „Mohla bych si je půjčit i já?“

„Samozřejmě,“ řekla paní Phelpsová. „Až si vybereš knihu, kterou chceš, přines ji ke mně, abych mohla udělat záznam, a na dva týdny

bude tvoje. Když budeš chtít, můžeš si vzít víc než jednu.“

Od té doby Matylda navštěvovala knihovnu jen jednou týdně, aby si vzala nové knížky a ty staré vrátila. Její malá ložnice se teď stala čítárnou a tam sedávala a čítávala většinu odpolední, často s hrnkem horké čokolády vedle sebe. Nebyla dost vysoká na to, aby dosáhla na věci v kuchyni, ale měla v kůlně bedýnku, kterou si přinesla dovnitř, stoupla si na ni a dosáhla na všechno, co chtěla. Většinou si dělala horkou čokoládu. Dřív než ji zamíchala, zahřála mléko v hrnci na kamnech. Někdy si dělala instantní polévku nebo instantní kávu bez kofeinu. Bylo to příjemné vzít si teplý nápoj nahoru do pokoje a mít ho vedle sebe, sedět v tichém pokoji v prázdném domě a každé odpoledne číst. Knihy ji přenášely do nových světů a seznamovaly s úžasnými lidmi, kteří žili vzrušující životy. Vydala se na starodávnou plachtenci s Josephem Conradem. Jela do Afriky s Ernestem Hemingwayem a do Indie s Rudyardem Kiplingem. Cestovala po celém světě, zatímco seděla ve svém pokojíčku v anglické vesnici.

(DAHL, R. Matylda. Přeložila Jitka HERYNKOVÁ, ilustroval Quentin BLAKE)

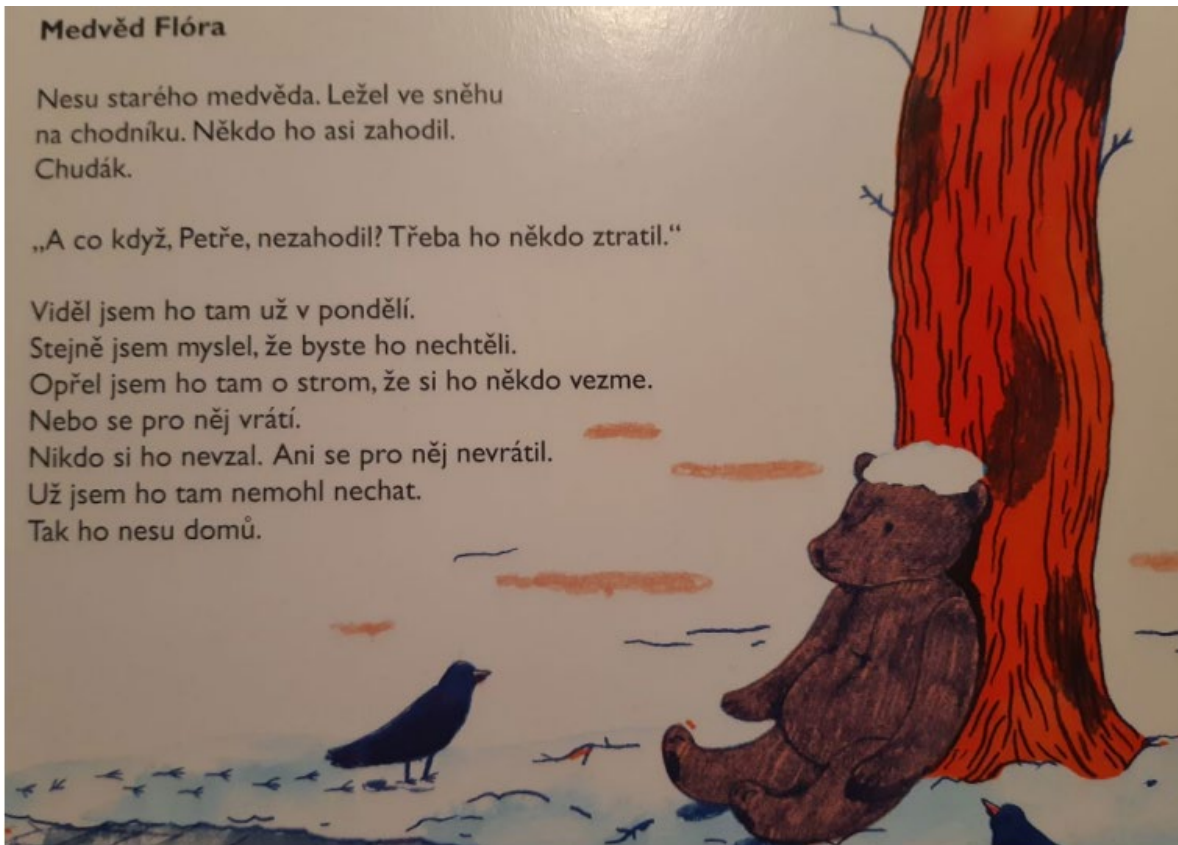
31

Medvěd Flóra

Nesu starého medvěda. Ležel ve sněhu
na chodníku. Někdo ho asi zahodil.
Chudák.

„A co když, Petře, nezahodil? Třeba ho někdo ztratil.“

Viděl jsem ho tam už v pondělí.
Stejně jsem myslel, že byste ho nechtěli.
Opřel jsem ho tam o strom, že si ho někdo vezme.
Nebo se pro něj vrátí.
Nikdo si ho nevezl. Ani se pro něj nevrátil.
Už jsem ho tam nemohl nechat.
Tak ho nesu domů.

Deštník

„Můj deštník zůstal v Potravinách.
Ráno tak lilo, potom přestalo...
Mami, to není moje vina!“

„Tak na něj myslí. Že je sám,
že se mu stýská a tak podobně...
Když na něj budeš myslet, počká tam!“

(BORKOVEC, P. Věci, které ztrácíme. Ilustrovala Petra Josefína STIBITZOVÁ)

(DAUVILLIER, L. Dítě s hvězdičkou)